REVISTĂ PERIODICĂ

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ

ENCICLOPEDICA: SOCEC

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Desrobirea ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor

CU O PREFUVÎNTARE DE VASILE M. KOGĂLNICEANU

Bibl. sătt. (autori români clasici)

BIBLIOTECA

No 25

PREŢUL 30 BANI

A se vedea pe contrapagină preţul abonamentului

MIHAIL KOGALNICEANU

Desrobirea ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor.

Discurs rostit în Academia Română
Şedinţa solemnă dela 1 (13) Aprilie 1891

Precuvântare: **Vasile M. Kogălniceanu**

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ
ENCICLOPEDICĂ "SOCEC"
BUCUREŞTI

1908

B·A·R
I
13462

A ROMÂNEASCA

EDICA "SOCEC"

ABONAMENTULUI

Pe un an (96 numere) . . . . . Lei 24
„ 6 luni (48 numere) . . . . . „ 12
„ 3 „ (24 numere) . . . . . „ 6

Revista se trimite franco la domiciliu în toată ţara

Abonamentele încep dela numerile 1, 25, 49 şi 73

Redacţia şi Administraţia la „Librăria SOCEC", Bucureşti.

DIN

BIBLIOTECA JUBILIARA SOCEC

au apărut:

No. 1 *Carmen Sylva*, **Povestile Peleşului**
No. 2 *Mircea Rosetti*, **Nuvele**
No. 3 *Alexandri V.* **Poesii popul. ale Rom. vol. I**
No. 4 „ „ „ „ „ „ „ **II**
No. 5 *Const. Negruzzi*, **Păcatele Tinereţilor**
No. 6 *Alexandri V.* **Poesii alese.**

Fiecare volum 95 bani

MIHAIL KOGĂLNICEANU
(1817-1891)
După un portret făcut la Iași, 24 Decemvrie 1845.

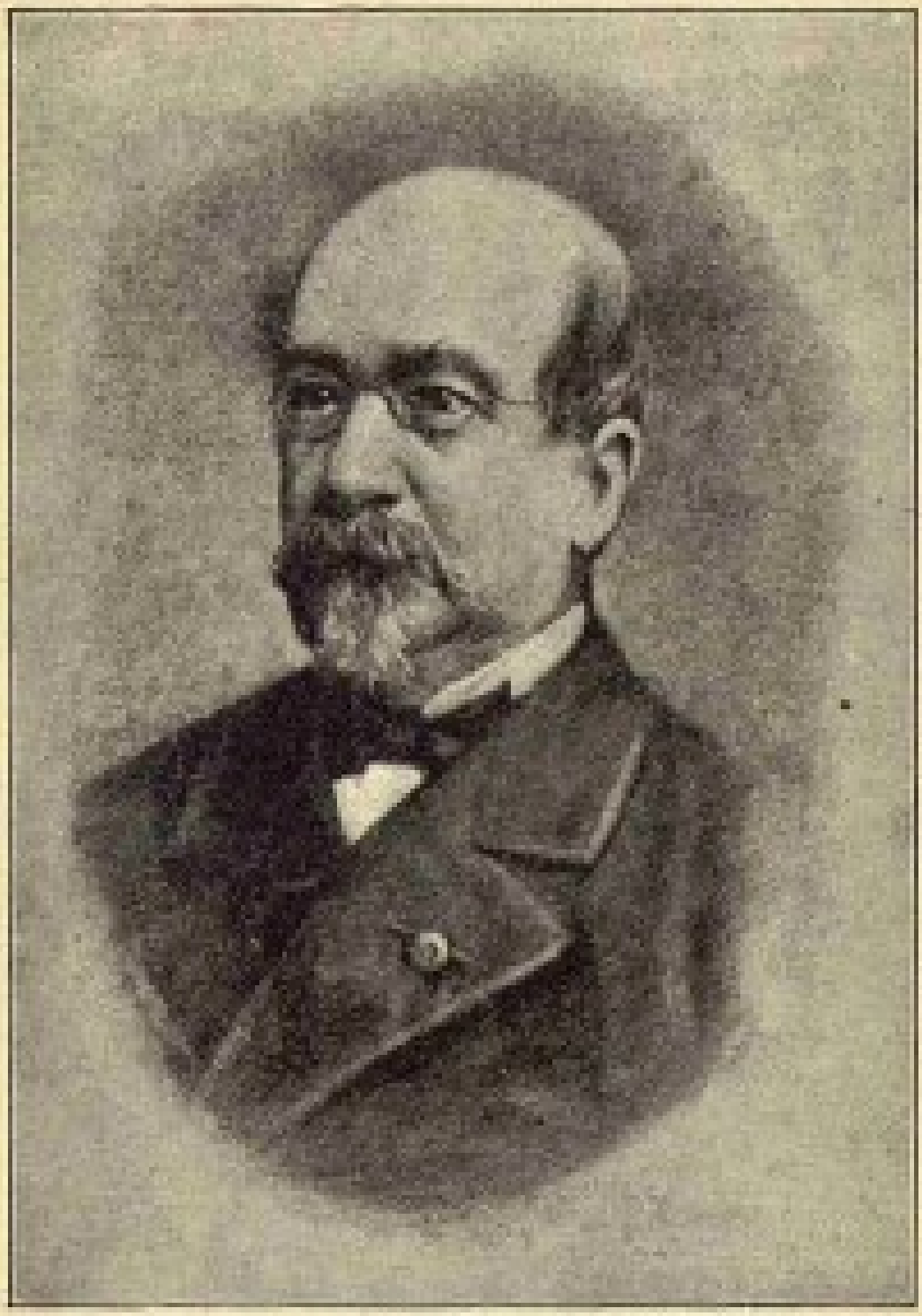

MIHAIL KOGĂLNICEANU
(1817-1891)
După un portret în creion, din 1877.

NOTIȚĂ CRITICĂ

Discursul ce publicăm în această broşură se datoreşte lui Mihail Kogălniceanu (1817–1891), unul din cei mai mari bărbaţi de Stat ai noştri şi cel mai strălucit, mai puternic şi mai amplu talent oratoric din epoca Renaşterii noastre politice şi literare.

Inteligență vastă şi bogată, inimă mare şi generoasă, voință îndrăzneață şi pornită spre fapte mari, Mihail Kogălniceanu a fost conducătorul generaţiei care a înfăptuit „Unirea“ şi a democratizat aşezămintele ţării, întărind puterea Statului Român, prin ştergerea privilegiilor boereşti, secularizarea averilor mînăstireşti şi împroprietărirea ţărănimii. Eloevenţa lui firească, hrănită de învăţătura solidă ce o dobîndise cu deosebire la Berlin, a fost totdeauna la înălțimea marilor evenimente la cari a luat parte şi s'a cristalizat în cele mai vaste, mai instructive şi mai frumoase monumente oratorice ce găsim în trecutul nostru.

Aceste modèle de elocvenţă românească, sînt vrednice de a fi aduse rînd pe rînd la cunoştinţa publicului nostru mare, cu atît mai mult, cu cît, sguduirea socială, prin care am trecut mai anii trecuţi, ne-a pregătit sufletul, ca să pricepem în adîncul lor marile gîndiri politice întrupate într'însele.

Mai înainte însă de a publica unele din aceste discursuri politice, am crezut nemerit, avînd şi ajutorul d-lui *Vasile M. Kogălniceamu*, credinciosul fiu al marelui om, să republicăm *această cuvîntare academică aulobiografică* în care, la vîrsta de 74 de ani şi chiar în anul morţii sale, Mihail Kogălniceanu, cu prilejul jubileului de 25 de ani al Academiei române, şi în faţa MM. LL. Regele şi Regina României şi a întregei Academii, şi-a povestit, cu maiestatea atît de naturală a verbului său, cu o mare ştiinţă în orînduirea ideilor şi în desvoltarea lor, şi cu un extraordinar simţ de cuviinţă–nu numai viaţa sa pînă ce a intrat în viaţa politică, dar şi, trei mari momente politice, menite a pune în cea mai frumoasă lumină însuşirile de mare bărbat de Stat, atît ale sale, cît şi ale lui Alexandru Cuza, marele Domn, al cărui mare ministru a fost.

Interesul şi frumuseţea acestei cuvîntări stă mai întîi în aria compoziţiunii.

Cuvintarea are cinci părţi. În partea întîi, partea propriu zis autobiografică, oratorul are arta, pe deoparte, de a întroduce povestirea vieţii sale într'un mod aşa de firesc, arătînd cum după unele publicaţii el ar fi cel mai bătrîn membru al Academiei; iar, pe de alta, – şi mai cu seamă – prin simţul cu care ştie să aleagă din întîmplările tinereţii sale, pe acelea cari sînt menite să explice faptele sale politice de mai tîrziu: educaţia sa în mijlocul acelii mediu german berlinez, în care domnea patriotismul cel mai înflăcărat şi democratismul cel mai luminat.

Odată ce cunoaştem omul şi aspirațiunile lui, înțelegem marele rol ce trebuia să joace în cele trei fapte mari istorico-sociale de cari vrea să vorbească. Înțelegem, şi lupta lui pentru *Desrobirea țiganilor*, şi pentru *Ştergerea privilegiilor*, cari fac partea a doua şi a treia a cuvîntării, – şi, mai cu seamă, omerica lui luptă pentru *Împroprietărirea ţăranilor* ce nu s'a putut înfăptui decît cu ajutorul unei lovituri de Stat, ai cărei principali agenţi a fost Vodă Cuza şi el, – şi care formează obiectul părţii a patra şi cea mai mişcătoare a întregei cuvîntări. În fine, în cea din urmă parte, a cincea, vedem marea autoritate şi neîntrecutul tact al oratorului, cînd, pentru a-şi încheia discursul, se adresează în mod atît de sincer, cald şi natural Majestătilor Lor, şi fără cea mai mică umbră de linguşire, scoate în relief atît înaltele însuşiri de măreață conducere ale M. S. Regelui cît şi darurile scumpe ale talentului şi inimei M. S. Reginei.

În al doilea rînd, interesul şi frumuseţea acestei cuvintări stă în *calitățile stilului*: acea *amploare majestoasă* şi totuşi atît de *simplă şi firească* este un model neperitor pentru or'cine ştie că arta supremă stă în ordonarea ideilor şi în naturalul expresiei, iar nu în întortocherile căutate ale limbii şi în sărăcia mai mult sau mai puţin acoperită prin artificii, a ideilor.

În al treilea rînd, aceasta cuvîntare ne interesează şi ne mişcă prin avîntul ei generos. aşa de bine accentuat prin minunatele citate din actele vremilor acelora, – cum e bunioară citatul din petiția ţăranilor în Divanul adhoc compusă de Anasiasie Panu, sau proclamația lui Vodă Cuza, compusă desigur de Kogălmiceanu însuşi, – cu ocazia împroprietăririi, – precum şi prin datele istorice preţioase, aşa de bine alese şi grupate,

privitoare la acele memorabile evenimente.

Rare pilde se pot găsi în literatura universală de cuvîntări, în care cineva să vorbească cu laudă despre sine însuşi şi totuşi nu numai să nu jicnească pe auditori sau cititori, dar să le producă entuziasm şi să le înalţe sufletele prin sentimente de dragoste şi admiraţie!

Rare. Or cît de rare ar fi însă, una dintre acestea, şi unica în felul ei în literatura noastră, este şi cuvîntarea de faţă.

PRECUVÎNTARE

Rugat ca să pun la îndemîna editurilor şi Bibliotecilor Româneşti, scrierile istorice, literare şi politice ale părintelui meu şi să consimt la publicarea lor, o fac bucuros.

O fac pentru mai multe motive.

Întîi, dintr'un simțământ de pietate filială pe care or'cine o va înțelege;

Al doilea, pentru a servi, cel puţin, cu atita marea cauză a culturii şi a democraţei româneşti;

Avîntul pe care l-a luat, în anii din urmă, publicistica de tot felul în ţara noastră, trebuie să umple de bucurie inima oricărui român. Popoarele în ziua de azi nu pot propăşi fără de o cultură răspîndită în toate straturile neamului. Superioritatea culturii înseamnă şi superioritatea de fapt.

În vremi din urmă, am înaintat pe calea culturii. Sunt semne de netăgăduit şi manifestaţiuni hotărîtoare ce învederează aceasta. Încetul cu încetul se formează un public cititor, avid de cultură, lacom de ştiinţă şi pasionat mai ales de literatură. Publicul acesta creşte fără încetare, sporit cu generaţiunile noi de şcolari şi cu numărul din ce în se mai mare al ştiutorilor de carte.

Influenţa acestei mulţimi avide de carte asupra desvoltării editurilor, bibliotecilor, zirelor şi, în general, a întregei publicităţi româneşti, este bătătoare la ochi. De unde cu ani în urmă, rarele biblioteci populare ce se întemeiaseră lucrau în deficit, iar editurile erau silite să se mărginească numai la serviciul de librărie, azi avem edituri şi biblioteci populare în număr îndestulător, iar ediţiile ce apar găsesc în ţară mii şi mii de cumpărători.

Toate acestea arată că, în direcţiunea culturei, sîntem pe drumul cel bun. Începem a intra în civilizaţiune. Aceasta ne deschide perspective frumoase pentru viitor. Cultura va da naştere unei opiniuni publice. Astăzi, nu avem opinie publică. Avem altceva, un ce pe care nu e aci locul să-l denumesc mai de aproape. Cînd vom avea o opinie publică, multe din cele ce se întîmplă azi nu vor mai putea să se întîmple, şi multe din cele ce ni se pot face azi se vor face. Vom fi o ţară civilizată.

La aceasta vor fi contribuit mult şi cărticelele eftine, purtătoare de idei înalte, de gînduri adînci şi de simţămînte frumoase, pe cari le scot editurile ce mi-au solicitat consimţămîntul la publicarea lucrărilor lui Mihail Kogălniceanu. Cărticelele aceste, cari pătrund în mulţime şi fac să răsune glasul oamenilor, al căror nume a rămas în istorie, au un rol mare. Ele duc în popor cultura, în deschid orizonturi noi, îi îmbogăţesc mintea şi-i innobilează sufletul. Ele îl pregătesc ca să fie primitor de idealuri. Îl fac să vază că, în afară de cercul strîmt al intereselor materiale, sînt interesele superioare ale neamului şi ale omenirii.

Bibliotecele noastre sînt *româneşti*. Direcţia culturii pe care o răspîndese *este naţională.* Multă vreme trecutul nostru literar a fost sub oboroc. Nu numai oamenii noştri mari, dar şi scrierile lor au fost necunoscute publicului românesc.

Avem clasicii noştrii, poate nu aşa de mari ca acei cari ilustrează literatura altor popoare, dar sînt ai noştri. Clasicii noştri ne sînt scumpi, fiindcă ei au dat fiinţă literaturii naţionale, ei au creat elocinţa parlamentară română şi ei au fost făuritorii României moderne. Scriitorii noştri din vremea Renaşterii naţionale nu au fost numai oameni ai condeiului; ei au fost totul, au fost literaţi, oameni politici, istorici, diplomaţi.

A-i face cunoscuţi publicului nostru cititor, este o operă naţională care merită laude.Vreme de decenii, ei au fost daţi uitării. Un serviciu de reclamă, dibaciu condus, a scos înainte figuri ce n'ar fi trebuit să ocupe decît locuri de al doilea rînd şi-a pus în umbră personalităţile puternice, cari au fost cei dintîi semănători de civilizaţie şi de patriotism în ţara aceasta.

Vremile noi încep însă să se ivească. Generaţiunile noi vor să cunoască trecutul şi pe oamenii lor mari, pe cei mari cu adevărat.

…Aceasta m'a făcut să primesc bucuros invitaţiunea editurii de faţă.

Publicînd discursul rostit de Mihail Kogălniceanu la jubileul de 25 ani al Academiei Române, cu privire

la emanciparea ţiganilor, la oborirea privilegiilor boereşti şi la împroprietărirea ţăranilor, credem a fi făcut un serviciu real cititorilor.

Discursul acesta arată cu cîte greutăţi au avut de luptat bătrînii ţării pînă au reuşit să întrupeze ideile lor.

Sînt unii cari cred că lumea începe cu ei şi că reformele mari datează din ziua cînd şi-au pus iscălitura în josul cîtorva articole de legi, înjghebate în grabă.

Cărticica de faţă va dovedi că în trecut au avut de deslegat probleme de altă însemnătate ca cele cu cari ne frămîntăm noi, epigonii.

Emanciparea ţiganilor, oborirea privilegiilor boereşti, împroprietărirea ţăranilor: Mihail Kogălniceanu şi-a ales aceste trei fapte de seamă din viaţa lui politică bogată şi, uneori, încoronată de succes, pentru a le reaminti contimporanilor săi şi a le arăta că începutul României moderne n'a fost presărat nici cu flori şi nici scutit de greutăţi.

Cîte stări de lucruri sînt cuprinse numai în aceste trei reforme: emanciparea ţiganilor, oborirea privilegiilor boereşti, şi legea de împroprietărire a ţăranilor! Numai dacă ne întoarcem cu mintea înapoi şi vedem ţara în plin evu-mediu, de o parte cu *robia neagră* şi pe de alta cu *robia albă* – cum numea Mihail Kogălniceanu sclavia ţiganilor şi menţinerea ţăranilor în starea de *rumânie*, – numai dacă ne întoarcem îndărăt, putem să ne dăm seama ce au fost acele trei reforme mari de cari a vorbit autorul lor la adunarea jubilară a Academiei Române.

Nu intră, firește, în căderea mea să laud pe Mihail Kogălniceanu. Dar mi se va ierta totuşi cele cîteva rînduri cari urmează, fiindcă or'cine va înţelege şi aprecia sentimentul care le-a dictat.

Mihail Kogălniceanu nu e în deajuns de cunoscut în ţară, la a cărei închiegare şi mărire a, lucrat, el, cel mai mult, „întipărind pretutindeni – după exprimarea unui scriitor român – signatura sa de uriaş".

Născut în 1817, după cum spune în autobiografia ce se găseşte la începutul discursului său, el a arătat din tinereţe că întreaga pornire a firei sale este îndreptată spre democraţie. El singur o spune: a fost totdeauna un patriot şi un democrat. Iubirea de ţară era desăvîrşită de iubirea sinceră, caldă şi luminată a poporului. El, boer de viţă, a făcut lovitura de stat dela 2 Mai pentru a putea împropietări pe ţărani, tot el a luptat în mod aprig pentru înlăturarea privilegiilor boereşti şi pentru desrobirea tiganilor. O viaţă întreagă, pînă la mormînt, a rămas credincios principiilor sale politice şi sociale. În discursul care o urmează o mărturiseşte, stăruie şi se făleşte cu aceasta. „*Firul vieţei mele* spune el, a *fost democraţia*".

La vîrsta abia de 19 ani, a scos o carte în limba franceză despre emanciparea ţiganilor. Îngrozitoarea viaţă de robie a acestora, îl atinsese dureros şi el, încă băeţandru dar de pe atunci om de gîndire şi acţiune, vibra de pasiune umanitară. Prefaţa lucrării lui asupra ţiganilor, se încheie cu aceste vorbe: „Europa formează societăţi filantropicee pentru abolirea sclavagiului în America, pe cînd în sînul continentului, în Europa, sînt patru sute de mii de ţigani sclavi şi 200000 alţii, acoperiţi de întunericul ignoranţei şi al barbariei. Şi nimeni nu-şi dă ostencala de a civiliza un popor întreg".

Apelul acesta a fost tipărit, după cum am spus, la vîrsta de 19 ani, la Berlin, în August 1837.

Aici o mică reminiscenţă. Discursul care urmează a fost scris de mine, sub dicteul părintelui meu. Într'o singură zi a isprăvit cu dictarea; într'o singură zi a reuşit să-şi amintească tot, atîtea nume şi fapte, atîtea amănunte şi, date, şi totuşi să se concentreze, să înlăture chestiunile secundare şi să se prezinte cu o expunere limpede, bine închiegată, frumos scrisă. Avea atunci 74 de ani. Inteligenţa îi rămăsese tot aşa de vie ca în anii cei mai buni ai maturităţii. Era bătrîn, dar putea să dea înainte or'cui şi în or'ce direcţie.

Pe cînd scriam, îi puneam diferite întrebări cu privire la numele foştilor ţigani emancipăţi şi intraţi în viaţa socială a ţării. Răspunsurile le-am notat pe manuscris în parantez. Manuscrisul cu nume cu tot, cari bine înţeles n'au fost citite în public, se află la Academie. Am stat o noapte întreagă de am transcris notele dictate de tatăl meu, fiind-că a doua zi trebuia să-şi rostească discursul în faţa Academiei. Dimineaţa dis-

cursul a fost gata şi, citit în şedinţa solemnă, a avut succesul pe care acei cari au acum prilejul să ia cunoştinţă de dînsul îl vor înţelege.

În acest discurs, Mihail Kogălniceanu lămureşte crezul lui politic.

La 19 nia scris despre emanciparea ţiganilor. La aceiaşi vîrstă a început să se intereseze de chestia ţărănească. La 1848, cînd a scris programul partidei naţionale moldoveneşti, cea dintîi grijă a lui a fost să ceară împroprietărirea ţăranilor. Dela 1848 şi pînă la 1864, a luptat fără încetare pentru acest ideal. În împrejurările cele mai vitrege, el n'a transijat, n'a cedat şi n'a renunţat. Avea înaintea ochilor un scop şi, cînd a putut, l-a adus la îndeplinire. Legea rurală din 1864 este cel mai mare act al vieţei sale. Făcînd pe ţărani liberi şi stăpîni pe pămîntul ce, de altmintrelea, era al lor din vechi; Mihail Kogălniceanu a creat România modernă. Ca să putem aprecia, după adevărata ei valoare şi însemnătate lovitura de stat dela 2 Maiu 1864, ar trebui să cunoaştem împrejurările de pe atunci. Partidele politice de guvernămînt refuzau împroprietărirea pe temeiul proiectelor democratice ale lui Mihail Kogălniceanu. Nu numai atîta, Camera de pe vremuri votase o lege cu desăvîrşire reacţionară şi protivnică intereselor ţărănimii. Momentul era hotărîtor. Dacă Mihail Kogălniceanu nu ar fi avut atunci curajul pe care oamenii de stat trebuie să-l aibă neapărat în vremile mari şi în loc să înfrunte bărbăteşte vijelia, s'ar fi retras dela cîrmă, urmările ar fi fost incalculabile. Ţara ar fi căzut în anarhie, reforma rurală s'ar fi amînat sau poate s'ar fi pus în aplicare legea cea reacţionară care scotea pe ţărani de pe locucurile lor, şi urmarea ar fi fost fără îndoială o răscoală agrară generală. Curajul lui Mihail Kogălniceanu a scăpat totul. Legea de împroprietărire a procurat ţării 40 de ani de linişte din partea satelor şi a îngăduit acelor cari i-au urmat la guvern să-şi arăte talentul şi cunoştinţele în mod aşa de strălucit încît, fără să bănuiască ceva, să se lase a fi surprinşi şi buimăciţi de evenimentele din 1907.

Pe cînd alţii, – între care fie-mi permis a mă număra şi eu – următorii ideilor lui Mihail Kogălniceanu, nu conteneau de a studia chestiunea ţărănească şi a atrage atenţiunea asupra primejdiilor ei, cei cărora le incumba răspunderea, se ocupau de altele sau făceau ucenicie politică şi socială pe spinarea ţăranilor cu tot soiul de experienţe şi legi nestudiate, pînă cînd a venit catastrofa. Aceiaşi, cari n'au ştiut nimic şi n'au prevăzut nimic, nu s'au sfiit totuşi ca, vorbind de legea din 1864, s'o numească „schiloadă". Schiloadă – pe semne fiindcă ea a deslegat în chip fericit şi spre mulţumirea tuturor o problemă care era la temelia însăşi a vieţei statului românesc... Schiloadă – fiindcă n'a pricinuit nici o vărsare de sînge şi n'a făcut nici o victimă. Sehiloadă – fiindcă a dat pămînt la peste o jumătate milion de familii ţărăneşti...

Figura lui Mihail Kogălniceanu se impune însă, mare şi puternică, deasupra tuturor acestor mizerii postume, după cum a ieşit mare şi luminoasă deasupra mizeriilor ce a avut să îndure în timpul vieţei.

Că e Mihail Kogălniceanu, nu este numai omul împroprietăririi ţăranilor, a loviturii de stat, a desrobirii ţiganilor şi a oborîrii privilegiilor boereşti. El este, în acelaş timp, omul Unirii, al secularizării averilor mînăstireşti şi al altor multe acte mari şi legi, fundamentale. „Mihail Kogălniceanu a mai luptat „întreaga lui viaţă pentru două mari idei: ale libertăţilor publice şi ale naţionalităţi, cari au înălţat în timpurile noastre şi dinaintea ochilor noştri, neamul românesc". Întreaga istorie a ţării, dela 1840 şi pînă la 1880, este legată de numele lui. Toate faptele mari săvîrşite în această perioadă de făurire a ţării şi neamului românesc, au fost săvîrşite de el sau prin el sau cu sprijinul lui.

Prin ruperea Convenţiunei dela Paris (din 7/19 August 1858), şi prin Uniunea ţărilor surori (5/24 Ianuarie 1858) Mihail Kogălniceanu a pus temelia Independenţei României, consacrată apoi de războiul din 1877.

Prin emanciparea ţiganilor (1844) prin oborîrea privilegiilor boereşti, prin secularizarea averilor mînăstireşti (7 Decemvrie 1863) măsură condiţionată de împroprietărirea ţăranilor, împroprietăririle să fac şi pînă azi din pămînturile secularizate atunci. Prin legea rurală din 1864, Mihail Kogălniceanu a desfiinţat or'ce urmă de feudalism în Ţările româneşti, a introdus egalitatea tutaror înaintea legilor, a eliberat pe ţăran şi i-a statornicit cetăţeni liberi pe pămînturile pe cari le lucrau din strămoşi. Cu aceste legi, Mihail Kogălniceanu a democratizat ţara, a adus-o în făgaşul civilizaţiunii europene şi i-a creat condiţiunile fireşti de

propăşire culturală şi economică. De atunci datează România modern.

Voind însă a pune pe o temelie şi mai puternică opera sa de liberalism sincer, el a introdus, *votul universal*. Aşezămîntul lui electoral nu cunoştea împărţirea românilor în trei colegii şi scoaterea din viaţa politică a sute de mii de cetăţeni români.

Aceste legi, cari ar fi ajuns să imortalizeze pe or'ce om politic, n'au ajuns însă activităţii uluitoare a lui Mihail Kogălniceanu. Foarte citit, pregătit ca nealtul prin cunoştinţele sale întinse asupra economiei politice, sociologiei, istoriei, dreptului, administraţiei etc., el era stăpîn pe întreaga materie de legi moderne de cari avea nevoie pe atunci ţara. Nu era chestiune, de or'ce domeniu politic, care să-i fi fost străină şi pe care să nu o fi studiat. Aceasta explică de ce a putut, numai în timpul celor şapte luni cît a ţinut guvernămîntul lui, să doteze ţara cu atîtea legi fundamentale, pe temeiul cărora s'au desvoltat şi au prosperat diferitele noastre aşezăminte publice.

Iată cari au fost legile redactate şi puse în aplicare de Mihail Kogălniceanu, sub guvernul lui (în afară de cele înşirate mai sus).

Înfiinţarea celor două Universităţi: din Iaşi (1860) şi din Bucureşti (1864).

Legea instrucţiunii publice (5 Dec. 1864). Învăţămîntul primar obligator şi gratuit. Legea pentru înfiinţarea Curţii de Compturi (24 Ianuarie 1864), Legea pentru înfiinţarea unui Consiliu de Stat (11 Feb. 1864). Legea comunală (31 Martie 1864). Legea pentru înfiinţarea consiliilor judeţene (31 Martie 1864). Legea organică asupra comptabilităţii generale a Statului (14 Aug. 1864). Legea pentru adoptarea sistemului metric de măsuri şi greutăţi (80 Sept. 1864). Legea pentru înfiinţarea camerelor de comerciu (30 Sept. 1864). Legea de expropriaţiuni pentru cauză de utilitate publică (17 Oct. 1864). Legea pentru instituirea unei case de depuneri şi consemnaţiuni (26 Nor. 1864). Legea pentru constituirea corpului de advocaţi (4 Dec. 1864). Legea pentru organizarea puterii armate a României, (27 Nov. 1864). Legea pentru introducerea monopolului tutunului (5 Dec. 1864). Legea telegrafo-postală (5 Dec. 1864). Legea pentru recrutarea armatei (5 Dec. 1864). Emanciparea bisericei româneşti de sub epitropia patriarchului din Constantinopol. Codicele civil, penal, comercial (6 Dec. 1864). Legea pentru înfiinţarea Curţei de Casaţie (19 Aug. 1864). Desfiinţarea pedepsei cu moartea şi a bătăiei. Lege pentru căile ferate de peste Milcov (21 Feb. 1864). Decret pentru luarea cârciumelor dela sate din mîinile proprietarilor. Legea pentru răscumpărarea embaticurilor. Decret pentru bibliotecile publice, – Acest decret obliga toate comunele de a avea cîte o bibliotecă publică. – Conservatorul de muzică. Înfiinţarea actelor de stare civilă, etc., etc. şi alte legi de mai mică însemnătate.

Toate aceste au fost legile organice pe baza cărora s'a desvoltat ţara. Multe din ele au fost schimbate în cursul vremei, după arătările experienţei sau pe pretextul experienţei. Altele însă nu au fost puse în aplicare. Omul care le concepuse şi care, de era lăsat să le aplice, schimba faţa ţării, fiindcă el avea şi voinţă şi energie şi ştia ce vrea, omul acesta cu mintea largă, cu inima generoasă şi cu privirea departe văzătoare, nu a mai fost lăsat să lucreze.

Caracterele nu plac.

Dar mă opresc aci.

Intenţiunea mea nu a fost aci să fac o biografie a lui Mihail Kogălniceanu. Ceeace am spus însă în această precuvintare, am spus-o cu gîndul curat.

Împărtăşesc în totul ideile politice şi sociale ale lui Mihail Kogălniceanu, şi cînd vorbese în public despre şi pentru dînsul nu pot să nu-mi exprim părerea de rău că ţara nu s'a putut folosi îndeajuns de experienţa şi de inteligenţa lui. A fost o pierdere pentru ţară, căci Mihail Kogălniceanu putea să mai dea, din belşug, peste ceeace a dat.

Dar nici cît a dat, pentru neamul şi ţara lui, nu este cunoscut în deajuns. Rîndirile de mai sus vor arăta întru cîtva ce a făcut Mihail Kogălniceanu, iar discursul lui va preciza trei fapte mari din Istoria Renaşterii României.

Vasile M. Kogălniceanu. Bucureşti, 19 Noemvrie 1905.

DISCURS
ROSTIT ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ
DE
MIHAIL KOGĂLNICEANU

Sire!
Prea grațioasă Doamnă și Regină!
Alteță Regală!
Doamnelor și Domnilor!

Colegii mei mi-au încredințat misiunea de a lua şi eu cuvîntul în această mare şi frumoasă zi, în care serbăm jubileul de 25 de ani al fondării Academiei Române. Această onoare o datorese vîrstei mele înaintate.

În adevăr, cu excepţiunea venerabililor noştri colegi d-nii N. Kretzulescu şi G. Bariţiu, eu sînt, dintre toţi ceilalţi academiciani, cel mai în vîrstă. Şi, dacă ar fi exact anul naşterii mele, ce mi-l dau nu numai biografii străini, dar şi literatorii români cari au binevoit a se ocupa cu scrierea vieţei mele, eu aş fi mai înaintat în bătrîneţe decît chiar Nestorii mai sus numiţi ai Academiei Române. După Lexiconul de conversaţiune al lui Meyer (Meyer's Konversations-Lexikon) eu aş fi născut la 1806; şi nu mai de mult decît sînt cîteva săptămîni, România literară mi-a dat aceeaşi vîrstă; astfel aş număra 85 de toamne, n'am pretenţiunea de a zice primăveri. Să-mi fie permis a rectifica această dată. Eu sînt născut în Iaşi la 6 Septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală scrisă de tatăl meu în Ceaslovul naşterilor şi morţilor familiei Kogălniceanu, o carte care, sînt încă cîţiva ani, ca un adevărat registru al stării civile, se obişnuia a se păstra din tată în fiu mai în toate familiile noastre.

Tatăl meu a fost Vornicul Ilie Kogălniteanu; maica mea Catinca, născută Stavilla, era coborîtoare dintr'o familie genoveză, stabilită de secole în vechia colonie genoveză, Cetatea-Albă (Ackerman), de unde apoi s'a fost răspîndit în toată Basarabia, unde şi astăzi sînt mulţi proprietari purtînd numele de Stavilla.

Exprimîndu-mi-se dorinţa ca, cu ocaziunea acestei zile ceremoniale, să citez cîteva fapte din istoria contemporană, petrecute sub ochii mei, ori săvîrşite cu micul meu concurs, Maiestăţile Voastre, să binevoiască grațios a-mi învoi de a proceda lucrarea mea cu cîteva cuvinte cari se rapoartă la zilele tinereţelor mele. Bătrînii iubesc a povesti despre cele întîmplate în juneţea lor; şi eu nu pot rămânea străin de această slăbiciune a vîrstei mele.

Naşul meu, adecă acela care m'a luminat cu sfîntul botez, întrebuinţez stilul bătrînesc, a fost Domniţa Marghioala Calimach, soţia logofătului Grigorie Sturdza, tatăl repauzatului Mihail Sturdza, fostul Domn al Moldovei. Domniţa Marghioala iubea foarte mult pe maică-mea, care, copilă tînără, a fost rămasă orfană de tată şi de mamă şi încredinţată epitropiei logofătului Grigorie Sturdza,– bunul meu despre mamă medelnicerul Stavilla avînd moşia sa vecină cu moşiile din Basarabia ale familiei Sturdzeşti, astăzi proprietăţi ale Princesei Maria Gorciacoff, fiica fostului Domn al Moldovei. Domniţa Maria Calimach vorbea numai greceşte; ea mă iubea mult de mic copil şi, cînd mă lua în braţe, ea îmi exprima dragostea într'a mă desmierda cu bătaie de pălmiţe pînă cînd leşinam de plîns, şi întovărăşite aceste cu toate numirile smierdătoare greceşti ce se întrebuinţează la copii.

La săvîrşirea ei din viaţă, Domniţa Marghioala mă recomandă iubirii şi îngrijirii fiului său Mihail Sturdza, carele deja în tinerețe luase primul loc între cei mai învăţaţi şi talentaţi boeri tineri ai Moldovei. Acestei misiuni, lăsate cu limbă de moarte, Mihail Sturdza a fost credincios; acestei misiuni datoresc că Michail Sturdza, ajuns Domn al Moldorei în 1834, în acelaş an, împreună cu fiii săi, Dimitrie şi Grigorie, m'a trimes la învăţătură în Francia şi anume la Lunéville, unde furăm încredinţaţi îngrijirii abatelui Lhommé, preot

catolic, carele, din cauza marei revoluţiuni franceze, ca mulţi alţi emigraţi francezi, se refugiase în Principatele române. Abatele Lhommé, retras în Iaşi, a fost dirijat educaţiunea şi instrucţiunea tînărului Mihail Sturdza, şi dar acesta, ajuns Domn, nu putea să încredinţeze creşterea şi îngrijirea copiilor săi şi a mea decît aceluia care făcuse din el cel mai învăţat boer de pe timpurile lui. Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deşi octogenar, încă în plină vigoare şi profesor de retorică, de limba şi literatura latină la colegiul din Lunéville, colegiu comunal care se bucura de o mare reputaţiune prin capacitatea profesorilor şi care a produs mai mulţi bărbaţi însemnaţi ai Franciei. În casa părintească nu am fi putut fi mai bine tractaţi decît în sînul familiei Lhommé, sub privighierea activă a abatelui. Eram cei întîi din clasele noastre. Dar după un an politica se amiestecâ şi în afacerea colegianilor români din Lunéville. Consulii ruşi, pe atuncea prea puternici în Bucureşti şi în Iaşi, făcură Domnului Mihail Sturdza respectoase observări pentru trimeterea în Francia a fiilor săi şi a altor cîţiva fii de boeri, căci afară de mine mai erau trimeşi şi doi fii ai logofătului Lupu Balş şi un altul Nicu Cassu. Educaţiunea franceză se părea marelui nostru protector, Împăratul Nicolae I, prea revoluţionară; furăm dar luaţi din Lunéville şi conduşi la Berlin la sfîrşitul anului 1835. Berlinul de pe atuncea îşi dobîndise numele de Atena Germaniei; şi prin patriotismul, inteligenţa şi marea mişcare naţională ce domnea în toate clasele nobile şi burgheze ale capitalei Prusiei, de pe atuncea se prevedea rolul cel mare ce, 35 de ani în urmă, Prusia avea să joace în istoria omenirii, ajungînd apoi la egemonia întregei Germanie, la reînvierea imperiului lui Barbarossa.

Noi, tinerii români furăm, aşezaţi într'o familie privată, şi anume în casa pastorului Souchon, parochul bisericei coloniei franceze, refugiată în Berlin după revocaţiunea edictului de Nantes, mulţămită protecţiunii luminate a marelui Elector de Brandenburg, Frederic Wilhelm (1640–1688), bunul lui Frederic cel Mare. Această colonie a păstrat pînă astăzi libertăţile ce i sau dat de acest mare Principe; ea are biserica sa, spitalul său, gimnaziul său, biblioteca sa; în toate aceste limba franceză este predominantă şi astăzi. Membrii săi actuali sînt toţi deveniţi buni germani şi mulţi din ei, păstrînd numele lor de familie franceză, reprezintă oameni însemnaţi cari şi-au făcut în istoria Germaniei un nume cunoscut în ştiinţe, în arte, în armată, în diplomaţie; dar niciodată m'an uitat originea lor. Ei o dată pe an se adună într'un banchet frăţesc în care reînnoiese aducerile lor aminte de Francia, de prigonirile făcute religiunii lor de Regele Ludovic al XIV şi de bătrîna de Maintenon, prigoniri cari au silit pe părinţii lor de a-şi părăsi patria. Tot atunci, şi cu pahare, pline, ei cu inimele ardente, realţă nesfirşite toaste în memoria Marelui Elector, care le-a dat un generos refugiu, libertatea cultului lor şi o nouă patrie. Tînăr de optsprezece ani, am luat parte la aceste agape, şi inima mea s'a înfierbîntat în faţa acestor bărbaţi de bine, cari trimeteau o neştearsă aducere aminte vechii lor patrii, dar totdeodată aveau conştiinţa de ce datorau patriei nouă.

După un an, am fost strămutaţi în casa şi sub priveghierea unui alt om distins, pastorul Ionas, discipolul favorit al marelui teolog Schleiermacher şi editorul operelor acestui spirit înalt al bisericei protestante. Pastorul Ionas era un bărbat distins; el avea deja un nume bine văzut şi era încuscrit cu familia lui Huffeland, autorul *Macrobioticei sau arta de a trăi mult*, şi cu familia comitelui Schwerin, urmaş al marelui Feldmareşal al lui Frederic cel Mare. În casa sa se aduna societatea cea mai aleasă, şi din noblețe, şi din burghezime, care de pe atuncea luase un loc însemnat în Germania, punîndu-se în fruntea ideilor naționale şi a reformelor sociale cari se răspîndise în toată Germania. Steagul lor era înainte de toate Unirea patriei germane.

Consilierul de stat Alexandru Sturdza, coleg al lui Capodistria, cu carele lucrase mult la Petersburg pentru emanciparea Eladei, rudă a lui Mihail Sturdza şi după a căruia reeomandaţiune noi furăm încredinţaţi pastorului Ionas, – în timpul petrecerii sale în Berlin, şi aceasta era mai neîntreruptă, – era unul din vizitatorii cei mai deşi ai casei pastorului. El priveghia de aproape studiile noastre, ba devenea chiar profesorul nostru de religiune. Sub dictarea lui am scris în limba franceză „*Studes historiques, chrétiennes et morales*“, pe cari le-am tipărit apoi în Uaşi şi s'au tradus şi în limbele română, greacă şi rusă.

Acestei societăţi datoresc desvoltarea micii mele inteligenţe şi amorul pentru tot ce este frumos şi mare

în viaţa omului.

Intrat apoi student la universitate, am avut de mari dascăli pe Gans, profesor de dreptul natural, care era de o elocuenţă atît de mare, de un liberalism în idei atît de larg, încît din toate părţile Germaniei, şi chiar din alte ţări, alergau cu miile studenţii ca să-i asculte vorbirea şi elocuenţa sa dulce ca o melodie; astfel încît au trebuit a se abate păreţii la două săli pentru a lărgi sala unde el predica ştiinţa tinerei generaţiuni germane. Am avut de dascăl pe Leopold de Ranke (1795–1886), marele istorie, căruia, cu ocaziunea jubileului său de 60 de ani de profesorat, ajuns la adînci bătrîneţe, am avut şi eu onoarea a-i adresa acum cîţiva ani, 20 Februarie 1877, felicitările mele, felicitările întîiului său student român dela Universitatea din Berlin.

Am avut fericirea de a avea de dascăl pe marele Savigny, celebrul profesor de dreptul roman, celebrul ministru de justiţie şi unul din fiii cei mai distinşi ai coloniei franceze din Berlin.

În saloanele d-lui de Savigny am fost prezentat şi lui Alexandru Humboldt (1769–1859), carele îmi arăta în general un deosebit interes pentru ţările române, atît de necunoscute pe atunci, încît nici numele de Români nu se ştia. De aceasta în adevăr nu trebuie să ne mirăm, cînd însuşi în Moldova şi în Muntenia numele de Român nu era întrebuinţat, înlocuit fiind prin numele provincial de *Moldovean* şi *Mintean*. Bătrînul Asachi, toată viaţa lui, n'a putut găsi potrivita terminaţiune franceză la cuvîntul Român, vorbind şi scriind „les *Roumounis*“. Să-mi fie permis a-mi face un merit, afirmînd că eu cel întîiu am întrebuinţat în limba franceză cuvintele de *Roumain* şi de *Roumanie*. La Berlin, pe timpul petrecerii mele, şi chiar în saloanele culte, mai tot aşa, de puţin cunoscut era şi numele de *Moldauer* sau *Wallache*. Mie mi se zicea *der schwarze Grieche*, pentru că aveam părul negru şi pe atuncea Berlinul era încă un oraş cu totul şi exclusiv al Germaniei de Nord, unde predomina mai cu deosebire figurile blonde.

Alexandru Humboldt, spirit eminamente cercetător, îmi arătă o deosebită dorinţă de a cunoaşte în ce constă literatura noastră şi în deosebi m'a întrebat despre soartea şi caracteristica ţiganilor noştri. Spre a-i satisface curiozitatea eu am scris în limba germană o scurtă privire asupra micii noastre literaturi de pe atuncea, pe care am publicat-o în *Lehmann's Magazin für die Litteratur des Auslandes*. Tot pentru Humboldt, am publicat apoi o broşură în limba franceză, *Esquisse sur histoire, les mours et la langue des Cigains* (Berlin, Behr, 1837), în prefaţa căreia chemam luarea aminte a filantropilor asupra acestui nenorocit popor sclav în ţara mea, în sînul Europei civilizate, şi tractat ca lucru prin înseşi legile ţărei noastre.

Vacanţele le petreceam ordinar în Pomerania la Schwienemünde, pe atuncea un mic orăşel pe ţărmurile mării, sau la Hehringsdorf, sat mic tot pe ţărmul mării şi recomandat mai întîi de Wilibald Alexis (1798–1871), celebrul romancier, şi care, deşi eu nu aveam decît douăzeci de ani, mă luă în strînsă amiciţie. Heringsdorf astăzi este devenit oraşul balnear mare şi cel mai frecventat al Germaniei de Nord. Cu Wilibald Alexis, am vizitat pe jos insula Rigen, castelul Putbus al familiei princiare Malte-Putbus, pădurile misterioase ale vechii zeităţi vende Hertha şi cetatea de pămînt Arkona, punctul cel mai septentrional al Germaniei, care seamănă mult cu cetăţile noastre de pămînt, movila Răbiei Cetatea dela Adjud şi atîtea altele.

Wilibald Alexis, în plimbările noastre, mă iniţia la marea lucrare ce se opera pe atunci în Germania, atît în privinţa unităţii politice, cît şi în privinţa aspiraţiilor şi sforţărilor burghezimii de a intra în viaţa politică, care pînă atunci aparţinea mai cu deosebire nobilimii. El mai întîi îmi da amănunţimi asupra marei reforme care se făcuse în Prusia, adică emanciparea şi împroprietărirea ţăranilor prusieni, operată în timpul Regelui Frederic Wilhelm III (1797–1840) de către marii săi miniştri, Stein (1757–1831) şi Hardenberg (1750–1822), reformă care a însufleţit şi a îmbărbăţit naţiunea prusiană spre a scutura jugul francez, care, după bătălia dela Iena (1806), apăsa grumazii poporului german. Pastorul Ionas complectă învăţătura mea în privinţa marei reforme; el puse în mînile mele înseşi actele marilor legiuiri, proclamaţiilor şi reformelor lui Frederie Wilhelm II şi cu deosebire edictul din 14 Septembrie 1811, care s'a aplicat pe toată suprafaţa statului Prusiei, desfiinţînd claca şi orce alte servicii către stăpînii de moşii şi prefăcînd în proprietate absolută în mîna ţăranilor ogoarele ţărăneşti, cu despăgubire în bani odată răspunşi, sau prin rentă perpetuă, ori prin

înapoiarea unei părţi de pământ. Pastorul Ionas mă făcù cunoscut şi cu memoriul compus de Principele Hardenberg la Riga în 1812. Prin acest act important marele ministru arăta Regelui necesitatea prefacerii chiar din temelie a organizaţiei de atunci a Statului prusian, pentru a-i da o nouă viaţă prin înlăturarea a tot ce era slab în el şi prin deşteptarea de puteri nouă.

Iată cum el înţelege această reformă: „Statul care s'ar noroci a înțelege aderăratul spirit al timpului şi, prin înțelepciunea guvernului său, ar lua parte la acel plan universal, fără să aibă nevoie de comoţiuni violente, ar avea neapărat mari preferințe, şi membrii săi ar trebui să binecuvînteze îngrijirea care ar lucra pentru dînşii într'un chip atît de binefăcător. Fără putere au fost toate acele piedeci cari s'au opus torentului revoluţiunii, pentrucă slăbiciunea, interesul egoist şi ideile neîntemeiate le-au dirijat fără nicio chibzuială. Gîndirea nebunească că chipul cel mai bun de a combate revoluţiunea ar fi de a se ţinea de cele vechi şi de a prigoni cu toată asprimea principiile şi ideile izvorîte din ea, n'a avut alt rezultat decît că a desvoltat revoluţiunea şi i-a dat o întindere din ce în ce mai mare. O revoluţiune în bunul simţ, o revoluţiune care ar avea de scop marea civilizare a omenirii făcută prin înţelepciunea guvernului și nu prin împulsiuni violente, cu atît mai mult ar trebui să fie privită ca ţintă şi ca principii povăţuitoare. Principii democratice într'un guvern monrhic se par a fi pentru Prusia formele cele mai potrivite“.

Mai jos Hardenberg recomandă pentru organizaţiunea dinnăuntru cea mai mare libertate şi egalitate de drepturi între membrii Statului, regulate după principiul înţelept ale unui Stat monarhic, şi fiecare post în Stat, fără excepţiune, să nu se mai păstreze cutărei sau cutărei clase, ci să se deschiză numai meritului din or'ce clasă.

Mai apoi sfirşeşte: „Clasa cea mai numeroasă, cea mai importantă, acea care pînă acum s'a neglijat şi s'a împilat mai mult, ar trebui cu preferinţă să fie un obiect al neadormitei îngrijiri a ocîrmuirii, şi a se desfiinţa prin o lege scurtă, bună şi grabnică, toată servitudinea“.

Şi ca soluţiune se propune: „Concesiunea şi statornicia pămînturilor ţărăneşti ca liberă proprietate a ţăranilor, cu despăgubirea stăpînilor de moşii, şi aşa a se ajunge la desfiinţarea legămintelor între stăpînii de moşii şi între ţărani !”

În una din vacanțele de vară comitele Schwerin îmi dădù ospitalitatea în Schwerinsburg, vechiul castel al strămoşului său Feldmareşalul lui Frederic cel Mare, comitele Schwerin. Acolo sub ochii mei văzui aplicarea legii de emancipaţiune făcută cu 25 de ani înainte. Am văzut pămînturile emancipate, unele rămase în stăpînirea vechilor proprietari de moşii, altele trecute vechilor servi deveniţi proprietari. Am văzut satul vechiu al foştilor clăcaşi, Alt-Schwerin, şi satul nou clădit după emancipare, Neu-Schwerin.

Straniu lucru! Legea proprietăţii din Prusia avea mare asemănare cu condiţiunile proprietăţii rurale din ţările române. Principiul ce se găseşte în vechia noastră legislaţiune, pentru a se da ţăranului spre cultivare pînă la două treimi din întinderea moşilor, iar o treime se rezerva în seamă stăpînului, exista şi în Prusia.

Aici am de adăogit că acest comite Schwerin, care îmi dăduse ospitalitatea în castelul său, deveni mai tîrziu şi în mai multe rînduri un membru important în partidul liberal şi chiar şi ministru de mai multe ori, în anii de mare luptă pentru Germania, între 1848–1862.

Tot în timpul petrecerii mele în Berlin prin camaradul meu de studii, fiul cunoscutului istorie Kohlrauseh, am fost prezentat ducesei de Cumberland, sora şi Egeria Regelui Frederie Wilhelm III, şi curînd ajunsei în intimitatea Principelui Gheorghe, fiul Ducelui de Cumberland, carele, după suirea pe tron a bătrînului Duce de Cumberland, deveni principe regal, mai tîrziu însuşi rege de Hanovra sub numele de Gheorghe V şi în fine detronat de către însuşi vărul său, Wilhelm I (1866).

Mulţămită contactului meu cu atiţia bărbaţi însemnaţi ai Germaniei şi primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune şi putinţa de a-mi îmbogăţi mintea cu ideile reformatrice ce atunci inspirau înaltele inteligenţe ale Germaniei. Da, Universităţii din Berlin, a doua mea mumă, Universităţii Fredericia Wilhelma; da, exemplul ce mi-a dat amorul pentru patria germană şi pe care l-am găsit în toate păturile

societăţii germane, fie nobilime, fie burgheză, datoresc eu amorul pentru patria română și spiritul liberal care m'a însufleţit în toate actele vieţei mele.

În lungile mele lupte şi lucrări, în prigonirile înverşunate, cari nu o dată s'au încercat de a mă sdrobi, pururea am avut înaintea ochilor mei acele frumoase cuvinte pe cari, în memoriul său către rege, le arată Principele Hardenberg ca puternicul mijloc de a realța caracterul și bărbăţia poporului german pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru ridicarea şi mărimea Germaniei: „Principii democratice într'un guvern monarhic!“

Binevoitorii mei ascultători nu creadă cum că aceste cuvinte cari le zic sînt complimente de curtezan adresate unui Hohenzollern, astăzi Rege al României.

Toată viaţa mea, şi tînăr, şi în vîrsta coaptă, am mărturisit în mai multe rînduri, că culturii germane, că Universităţii din Berlin, că societăţii germane, bărbaţilor şi marilor patrioți cari au operat realţarea și unitatea Germaniei, datoresc în mare parte tot ce am devenit în ţara mea, și că la focul patriotismului german s'a aprins făclia patriotismului meu român!

În anul 1864, cînd toţi Românii erau departe încă de a gîndi la chiemarea tînărului Principe german, Carol de Hohenzollern, pe tronul României; în mijlocul luptelor noastre pentru reformele politice şi sociale ce se operau atunci, cînd România era frămîntată prin greaua cestiune rurală, – în şedinţa Camerei din 1 Iunie 1864, eu am reprodus o parte din cele mai sus expuse privitoare la reformele agrare operate în Prusia în anii 1807–1812; pe aceste date m'am întemeiat spre a răspunde primului ministru al României-Unite, carele combătea cu un talent demn de o cauză mai dreaptă, proiectul liberalilor pentru emanciparea şi împroprietărirea ţăranilor.

Aducîndu-mi pururea aminte cuvintele Principelui Hardenberg „monarhia întemeiată pe instituţiuni democratice“, m'am reîntors în ţară la 1838 cu angajamentul, şi l-am ţinut cu întreaga mea generaţiune, de a face din ţara mea o monarhie întemeiată pe baze democratice, lucrînd la desfiinţarea robiei ţiganilor, la proclamarea egalităţii de drepturi şi îndatoriri pentru toate clasele întregei naţiuni române, la emanciparea clăcaşilor şi la deplina lor împroprietărire pe pămînturile stăpînite de ţărani în seculi întregi, stropite cu sudoarea şi sîngele lor. Și Dumnezeu, bun şi milostiv, mi-a prelungit viaţa mea în destul ca să pot ori asista, ori împreună lucra la săvîrşirea acestor trei mari reforme, şi astăzi a mă bucura, la bătrîneţe, de rodul sămînţei depusă de noi în tinereţele noastre în mănosul pămînt al mumei patrie!

Rog pe Maiestăţile Voastre, rog pe ascultători să-mi ierte aceste prolegomena, această digresiune ce am făcut-o înainte de a intra în materie: Bătrînii iubesc; o mai zic, a spune fapte din tinereţea lor!

Intrînd în materie, voiu desfăşura trei date mari din istoria contemporană a renașterii României, trei reforme radicale săvîrşite sub ochii noştri *et quorum pars parva fui*.

Aceste sînt:

I. Desrobirea ţiganilor;

II. Oborîrea prononiilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fii României;

III. Emanciparea ţăranilor.

I

Desrobirea ţiganilor

Contemporanii mei îşi aduce aminte, şi aci am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol Calimach, îşi aduc aminte ce erau Ţiganii, sînt acum 50 de ani, chiar atunci cînd razele civilizaţiunii moderne îmblînzise moravurile în toate societăţile Europei şi cînd sclavia nu mai avea domiciliu decît în Rusia şi din nenorocire şi în România: Legea "ţării tracta pe ţigani de lucru, vîndut şi cumpărat ca lucru, deşi prin deriziune numărul sau individul se califica de *suflet*: Am atîtea *suflete de ţigani*, am vîndut şi am cumpărat atîtea *suflete de ţigani*; în realitate, şi mai ales stăpînii cari aveau puţini ţigani, îi tractau mai rău chiar decît preseripţiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iaşi, în tinereţele mele, am văzut fiinţe omeneşti purtînd lanţuri la mîni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte şi legate prin colane împrejurul gîtului. Bătăi crude, osîndiri la foame şi la fum, închidere în închisori particulare, aruncaţi goi în zăpadă sau în rîuri îngheţate: iată soarta nenorociţilor ţigani! Apoi dispreţul pentru sfinţenia şi lepăturile de familie. Femeia luată dela bărbat, fata răpită dela părinţi, copiii rupţi dela sînul născătorilor lor şi răsleţi, şi despărţiți unii de alţii, şi vînduţi ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colţuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite fiinţe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povăţuiţi de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boeri bătrîni şi tineri au întreprins de a spăla patria lor de ruşinea sclaviei.

Înainte ca cestiunea desrobirii Ţiganilor să fie intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocîrmuitorilor, ea a început a se agita prin însăşi iniţiativa parţială a stăpînilor de ţigani. Mulţi din aceştia, şi numărul lor din zi în zi sporea, ori în viaţă ori mai ales la moarte, îşi desrobeau, îşi *iertau* ţiganii. Întrebuinţez cuvîntul de *ertare*, pe care îl găsim în toate actele de desrobire; dar reforma era prea grea, ea jicnea prea multe interese ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *ţiganii domneşti* şi foarte mulţi; aceştia constituiau un venit mare în budgetul Statului; erau *ţiganii mânăstireşti* şi ai aşezămintelor publice ale cărora servicii intrau în 'trebuinţele zilnice ale acestor comunităţi; erau, în fine, ţiganii particulari, *ţiganii boereşti*, cari constituiau personalul de servitori în curţile boereşti, bucătari, vizitii, rîndaşi, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boerii cei bogaţi aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau de ţigani; desrobirea lor era dar combătută de trebuinţele zilnice şi casnice ale vieţei familiilor; de aceea emanciparea nu s'a putut face decît treptat şi sub două domnii, atît în Moldova cît şi în Muntenia.

Întfia lovire care s'a dat sclariei a fost legea emancipării ţiganilor Statului şi a mînăstirilor. Desrobirea s'a făcut mai întîi în Moldova de către Domnul Mihail Sturdza prin două legi din 31 Ianuarie 1844, iar în Ţara Românească de către Domnul Alexandru Ghica prin o lege din 1845.

Această emancipare, deşi parţială, era hotărîtoare şi pentru emanciparea ţiganilor particulari rămaşi încă în sclavie. Toate minţile prevăzătoare au înţeles că ora ştergerii selaviei de pe pămîntul românesc sosise şi că desrobirea ţiganilor particulari nu mai era decît o ceştiune de timp. Un strigăt de bucurie a izbucnit în inima tuturor oamenilor luminaţi. Ochii atît ai emancipaţilor cît şi ai acelora reţinuţi încă în fiarele sclaviei, dar însufleţiţi de o dreaptă speranţă, au vărsat şiroaie de lacrimi, şi numele emancipatorilor Mihail Sturdza şi Alexandru Ghica mulţi ani au resunat sub bolta cerească. Noi, tinerii din Moldova, – vorbese numai de acel cu cari împreună am lucrat, – uitarăm în acea zi lupta înverşunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de or'ce justiţie în ţară; ne-am adunat plini de entusiasm, hotărind şi hotărîţi de a arăta Domnului că în faţa unui act mare, junimea română ştia gîndi şi lucra înalt şi bine! O deputaţiune de tineri, între cari se aflau Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rolla, D. Rallet, P. Mavrogheni şi alţi atîţi şi a cărei orator fusei ales eu, se prezentă Domnului spre a-i exprima

recunoştinţa tinerei generaţiuni. Mihail Sturdza în acea zi şi-a adus aminte că şi el a fost tînăr şi că era omul cel mai luminat al ţării; el ne exprimă recunoştinţa sa, declarînd că în noi vedea viitorul ţării, că nouă aparţinea de a face din Moldova şi Valahia o ţară civilizată şi o societate europeană, şi că stăruinţele lui erau de a ne pregăti acest viitor. Foaia ştiinţifică şi literară, redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 Fevruarie 1844, în coloare verde, coloarea speranţei, în care, în proză şi în versuri, se cîntă marea reformă.

Ţiganii particulari, cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat a-şi purta lanţurile, deşi mult uşurate prin ideile noi şi prin îmblînzirea moravurilor, pînă la căderea Domnilor reglementari în 1848. În Bucureşti, prin marea proclamaţiune revoluţionară din 11 Iunie 1848, ţiganii auziră cuvîntul armonios al libertăţii, ei deveneau cetăţeni liberi; iată ce se zicea în acea proclamaţiune: „*Poporul român leapădă de pe sine neomenia şi ruşinea de a ţinea robi, şi declară libertatea ţiganilor particulari. Cei ce au suferit pînă acum ruşinea păcatului de a avea robi sînt iertaţi de Poporul român; iar Patria, ca o mumă bună, din visticria sa va despăgubi pe or'cine va reclama că a avut pagubă din această faptă creştinească*“.

Dar curînd revoluţiunea, măreaţa revoluţiune, toate marile reforme, fură călcate şi sdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare, şi nenorociţii emancipaţi fură din nou lănţuiţi; dar sămînţa era aruncată şi curînd ea trebui să-şi poarte roadele sale. Tînăra generaţiune a Moldovei nu înceta a cere desrobirea robilor particulari, atît în ţară cît şi prin felurite broşuri ce le publica în străinătate: aşa de exemplu, între alţii, Alexandru Papadopol-Calimach scria, la 1855, pentru emanciparea ţiganilor articolele sale, publicate în Iaşi, în *Foiletonul Zimbrului*, din Februarie 1856. „Un popor care păstrează robia, scrie el, merită să fie aşezat în rîndul popoarelor osindite !“

Domnul Grigore Ghica al Moldovei, înainte de a depune frînele guvernului, după dispoziţiunile tractatului dela Paris, vroi să-şi încoroneze domnia prin acte mari. Între acestea figură şi ultima lovire dată sclaviei, desrobirea ţiganilor particulari. Consilierii tronului, miniştrii, erau luaţi dintre tineri, din pleiada acelor cari din Unire şi democratizarea ţărilor române făcuseră programa vieţei lor. Ministru de finanţe era Petru Mavrogheni; el şi eu furăm însărcinaţi de Domn cu redacţiunea: proiectului de lege; el fu votat, putem zice, în unanimitate şi cu entusiasm de către Divanul ad-hoc, care, pe atunci, în urma tractatului nefast dela Balta-Liman, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desfiinţate în 1848.

Entusiasmul Divanului ad-hoc era numai înainte mergătorul entusiasmului general ce pe atunci insufla toată România pentru viitoarea sa renaştere. Dovadă sutele de proprietari cari au respins or'ce despăgubire acordată lor de legiuirea emancipatoare. Numele acestora au fost publicate şi aparţine iubitului nostru coleg, zelosul nostru cercetător şi colecţionator, d. Dimitrie Sturdza, să ne înprospăteze memoriei şi istoriei contimporane numele acelora cari, prin o generoasă renunţare, au expiat păcatele lor şi ale părinţilor lor de a fi fost ani lungi stăpîni pe suflete de ţigani.

Cu o mică mîndrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că, atît legea privitoare la emanciparea ţiganilor mînăstireşti şi ai Statului, cît şi acea privitoare la emanciparea ţiganilor particulari, s'a votat mai întîi în Moldova; şi anume cea dintîi în Iaşi în 31 Ianuarie 1844, iar în Bucureşti în 1847; cea de a doua în Iaşi la 10 Decembrie 1855 şi în Bucureşti la 8 Februarie 1856. Reforma emancipatrice a avut în curînd efectele sale salutare: afară de ţiganii lăieşi, cari încă trăiesc în parte sub şatră, şi afară de ursari, cari fac încă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuşi se dau lucrului pămîntului, mai toţi astăzi din celelalte clase de ţigani s'au contopit în massa naţiunii, şi ei nu se mai cunosc decît prin faţa lor smolită şi asiatică şi prin vivacitatea imaginaţiunii lor; altmintrelea noi îi găsim în toate clasele societăţii noastre.

Deşi dela proclamarea emancipaţiunii nu sint încă îndepliniţi 50 de ani, ţiganii ne-au dat industriaşi, artişti, ofiţeri distinşi, buni administratori, medici şi chiar oratori parlamentari.

Mă oprese aci.

Sînt sigur că părinţii noştri, dacă s'ar scula din mormînt, văzînd progresele ce au făcut sufletele ţigăneşti emancipate de dînşii, nu s'ar căi de reforma umanitară proclamată de ei.

II
Oborirea pronomiilor şi privilegiilor de naştere şi de castă şi proclamarea egalităţii politice şi civile pentru toţi fiii României

Sclavia neagră s'a desfiinţat este acum aproape de jumătate de secol, *sclavia albă* însă a mai durat încă zecimi de ani; ea nu a luat sfîrşit decît la 1864.

Dar, înainte de a desvăli contemporanilor mei luptele şi împotrivirile la cari a luat parte generaţiunea mea pînă ce prin tăierea nodului gordian am putut, în fine, întemeia şi în România *braţe libere şi proprietate liberă*, să-mi fie iertat de a mă ocupa de o altă dată nu mai puţin memorabilă, de o reformă nu mai puţin însemnată în istoria civilizaţiunii României; voiese a vă vorbi de ziua din 29 Octombre, cînd, de asemenea cu ziua din 4 August 1789, zi memorabilă în istoria Franciei, am proclamat în România desfiinţarea privilegiilor de naştere şi de castă, desfiinţarea pronomiilor boereşti şi înlocuirea lor prin egalitate politică şi civilă a tuturor Românilor.

Sîntem prea aproape de epoca marei reforme, pentru ca chiar tînăra generaţiune de astâzi să nu cunoască cel puţin în trăsături generale constituţiunea de privilegiuri şi deosebirea de clase care funcţiona în România înaintea anului 1857.

După legea vechiea ţării, în adevăr, fiecare Român putea deveni boer, dar încet încet se creă în ţările române un patriciat, o aristocraţie sui generis, care îşi căuta din ce în ce mai mult asimilarea cu nobilimea din ţările vecine, Ungaria şi Polonia. Ocîrmuirea ţării se încredinţa, pot zice, numai unui număr restrîns de familii boereşti, cari, ori se trăgeau din persoane ce purtau rangurile de *protipendadă*, ori înşişi erau învestiţi cu aceste ranguri.

Sub nume de *Protipendadă* se înţelepca cele întîi cinci ranguri din *Arhondologia boerească*, adecă: Marele Ban, Marele I.ogofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, şi Marele Spătar, în Muntenia; Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, Marele Hatman şi Marele Postelnic, în Moldova. Aceştia constituiau consiliul ocîrmuitor; ei avea apoi fiecare departamentul său, deosebit mai compunea apoi şi divanul judecător în ultima instanţă. Celelalte trepte boereşti compuneau boerii de starea a doua; aceştia ocupau serviciile de a doua mînă, dar rareori puteau să ajungă la treapta de consilieri ai Domnului său de judecători divanişti.

Regulamentul organic desfiinţase de jure această deosebire, însă de fapt ea tot se menţin, şi mai ales în Moldova.

Boerii mari şi mici erau apoi scutiţi de plata tuturor dărilor, atît pentru persoana lor cît şi pentru imobilele lor; mai aveau dreptul de a scuti de dările publice un număr de contribuabili, aceştia sub nume de „scutelnici“, „poslugnici“, „chrisovoliţi“, ete. Privilegiile lor nu se opreau aci: mulţi din ei aveau dreptul de a primi dela ocnele Statului cantităţi mari de sare, alţii aveau drepturi de a scuti de plata vămii obiectele ce aduceau din străinătate pentru trebuinţa lor. M'aş întinde prea departe dacă aş enumera cu deamănuntul toate privilegiile, favorurile, scutirile, de cari se bucurau clasele boereşti.

Rareori un plebeian putea să străbată zidurile cetăţii în care sta închisă boerimea Moldovei şi a Ţării Româneşti. În Muntenia o singură dată un Vilara, fiu de simplu negustor, a putut străbate incinta de fer a aristocraţiei şi a ajunge Vistiar Mare; în Moldova cu greu am putea găsi un al doilea caz; căci, în fapt, mai mult decît în drept, puterea boerimii era mai mare în Moldova. Un om din popor, un negustor, or'cît de bogat ar fi fost, cu greu s'ar fi putut pune în faţa unui boer, chiar cu ocaziunea dărilor în licitaţie a veniturilor Statului sau a bunurilor mînăstireşti.

În Domnia lui Mihail Sturdza, în tinereţele mele, am văzut la mai multe licitaţiuni cum boerii împărţiţi pe judeţe luau, fără concurânţă, moşiile mînăstireşti şi apoi cu preţuri îndoite le subarendau la acei cari din

agricultură îşi făceau meseria vieţei lor. Mi se pare că şi în Tara Românească lucrurile se petreceau cam tot aşa; cel puţin şi astăzi se citează numele cîtorva boeri, cari, chiar pe timpul Domnilor Alexandru Ghica şi Bibescu, îşi asiguraseră monopolul luării în arendă a moşiilor Statului şi a mînăstirilor. Aceasta era *banda neagră boerească*, care, cînd privilegiile boereşti au fost oborite, a fost înlocuită prin *banda neagră plebeiană*, fără concursul căreia, mai pînă în zilele noastre, la licitaţiile publice nu se putea lua o singură moşie în arendă.

După ce tinerimea română începù a se adăpa de ideile egalitare şi civilizatrice ale marei revoluţiuni franceze această stare de lucruri nu mai putù dura. Cînd în Bucureşti revoluţiunea dela 1848 puse sfîrşit domniei lui G. Bibescu, unul din articolii manifestului guvernului provizoriu declara: „Egalitatea drepturilor politice şi contribuţiunea generală la dările şi sarcinile Statului," precum tot acest mare act declara emanciparea clăcaşilor, făcuţi proprietari prin despăgubire, şi desrobirea Ţiganilor iarăşi prin despăgubire. Dar marea reformă fu înnăduşită odată cu înnăduşirea revoluţiunii, şi regimul de privilegii, de scutiri, de favoruri redeveni o stare legală în Principate odată cu orînduirea Domnilor timpurari, numiţi de Poartă şi de Rusia, în conformitate cu convenţiunea dela Balta-Liman.

Însă acest arbor secular al privilegiilor îşi primise o lovitură de moarte după care nu se mai putù îndrepta. Arborele desrădăcinat trebuia să cadă, şi el şi căzù priu votul dat de Adunarea-mumă în ziua de 29 Octomvrie 1857, care apoi fu ratificat de Europa întreagă prin art. 46 al Conyenţiunii dela Paris. Votul din 29 Octomvrie 1857 are o prea mare importanţă în istoria civilizaţiunii moderne a României, ziua în care s'a dat acest vot ocupă un loc prea mare în viaţa bătrînei generaţiuni care a aşternut bazele renaşterii României, – pentru ca să nu am de plăcută datorie de a împrospăta tinerei generaţiuni memorabilul vot dat în unanimitate şi cuprinzînd pe înşişi reprezentanţii regimului privilegiilor, vot care a democratizat deapururea societatea română.

Şi aicea, cîteva cuvinte spre a explica cum acest vot s'a dat de Adunarea-mumă din Iaşi şi nu de acea din Bucureşti.

Congresul din Paris, Puterile, după propunerile Lordului Clarendon, a hotărît că populaţiunile din Principatele Române vor fi consultate asupra viitoarei organizaţiuni a patriei lor. Un volum întreg n'ar ajunge spre a descrie toate împrejurările, greutăţile şi conflictele prin cari am trecut pentru ca să ajungem la alegerea şi convocarea Adunărilor-mume din Iaşi şi din Bucureşti. Nu voiu îndeplini această sarcină astăzi; ea n'ar-intra în mărginile strîmte ale unei conferinţe; voiu notá numai că Adunările-mume de abia întrunite au dat o direcţiune cu totul opusă activităţii lor.

Adunarea din Bucureşti s'a mărginit numai a se rosti, în privinţa organizaţiunii politice a ţărilor române, zicînd ca principiu, şi poate că avea cuvînt, că de vreme ce Europa deja, recunoscuse ţărilor române deplina autonomie, apoi Europa nu avea misiune de a interveni în organizaţiunea dinnăuntru a statelor române. Adunarea din Bucureşti proclamă numai bazele organizaţiunii politice, adecă cunoscutele pe atunci patru sau cinci puncte:

a) Autonomia Principatelor,

b) Unirea lor,

c) Un Principe străin în capul noului Stat,

d) Neutralitatea ţării şi

e) Un guvern reprezentativ constituţional.

Aceste puncte odată recunoscute de Europa, aparţinea naţiuni române, din nou convocate, a se rosti asupra tuturor cestiunilor privitoare la organizaţiunea dinnăuntru.

Adunarea-mumă din Iaşi n'a urmat tot aşa. Noi, reprezentanţii moldoveni, în privinţa dorinţelor noastre pentru organizaţiunea politică a statului român, am urmat pe fraţii noştri reprezentanţii Munteniei: şi noi am cerut recunoaşterea autonomiei ţării, unirea lor sub un Principe, străin, neutralitatea şi regimul constituţional

parlamentar; dar n'am voit a ne opri aci. Făcînd rezervele noastre în privința dreptului ce voia Europa a-şi însuşi, adecă de a interveni în organizaţiunea dinnăuntru a unei ţări a cărei autonomie nu se pune în îndoială de nici o putere europeană, totuşi am crezut că era bine – şi astăzi recunosc că bine am făcut – să exprimăm Europei şi chipul nostru de vedere în privinţa reformelor dinnăuntru, adecă cum înţelegem noi să facem din patria noastră un Stat curopean, o societate europeană şi democratică.

Dela întîiele noastre şedinţe, Adunarea din Iaşi a făcut un program despre deosebitele cestiuni asupra căror înţelegeam a ne rosti. Acest program cuprinde un plan întreg de reforme: organizaţiunea politică, administrativă, financiată, drepturile şi îndatoririle cetăţenilor, reforma clerului, desfiinţarea clăcii şi emanciparea proprietăţii, şi toate celelalte reforme cari băteau la uşă.

Noi ne ziceam, cu drept cuvînt, că a arăta Europei dorinţele noastre de a ne europeniza patria era a atrage simpatiile şi sprijinul marilor puteri şi a însăşi opiniei publice din străinătate. Credeam c'am nemerit urmînd acest drum.

Comisiunea internaţională compusă din reprezentanţii marilor Puteri, şi întrunită în Bucureşti şi-a însuşit mai toate dorinţele exprimate de Adunarea ad-hoc a Moldovei, şi pe acestea şi-a întemeiat raportul său către Congres. Pe dorinţele Moldovei s'a întemeiat şi Europa în elaborarea şi încheierea Convenţiunii dela Paris, care, cuprinzind soluţiunile rostite de noi Moldovenii, ne-a fost octroiată, şi a şi fost primită de noi ca o adevărată Constituţiune pînă la înlocuirea ei prin Statutul din 2 Mai 1864 şi prin Constituţiunea noastră naţională din 1866.

În Adunarea, noastră ad-hoc punctele principale ale reformelor fură încredinţate spre studiare la deosebite comisiuni rînduite din sînul Adunării. Statornicirea drepturilor politice ale Românilor fu încredinţată unei comisiuni compusă din Mihail Kogălniceanu, Vasile Mălineseu, Costache Rolla, D. Miclescu, I. Fotea, D. Cozâdin, şi I. Chrisanti. Raportor era numit repauzatul Vasile Mălineseu.

În ziua de 29 Octomvrie 1857, Vasile Mălinescu ceti raportul său asupra punctului VII, atingător de egalitatea înaintea legii, accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcţiunile Statului, aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiunilor, supunerea tuturor la conscripţiunea militară.

Proiectul de încheiere a fost modificat prin cîteva amendamente în considerante propuse de Dimitrie Rallet; apoi Adunarea, prin sculare şi şedere, a adoptat în unanimitate şi cu aclamaţie desfiinţarea privilegiilor de clase.

Vice-Preşedintele Constantin Negri, felicitînd adunarea pentru votul ei, a adăogat că abnegaţia vechilor clase privilegiate arată patriotismul care insufla adunarea, căci era un act ce avea a fi preţuit, nu numai de naţie, dar şi de Europa şi de istorie.

Actul votat, care abătea un arbore secular, este prea important spre a nu-l reproduce împreună cu subscrierile cetăţenilor cari au dat ţării organizaţiunea democratică de azi. Îl reproduc aci întreg precum el este publica în No. 7 al *Buletinului şedinţelor Adunării ad-hoc a Moldovei*: „Astăzi, anul una mie opt sute cincizeci şi şapte, luna Octomvrie în douăzeci şi nouă zile:

„Luînd aminte că legile unui Stat sînt sufletul său, că dela principiile cari predomnesc la alcătuirea legilor atîrnă viaţa, puterea şi propăşirea naţiilor;

„Luînd aminte că singurul mijloc de a vindeca rănile, de cari pătimeşte astăzi ţara, este aşezarea unor legiuiri înţelepte, îmbinînd datinele vechi, trebuinţele de faţă şi cererile veacului;

„Luînd aminte că respectul către legi este cea întîi condiţie a trăiniciei lor;

„Că o lege atunci poate fi mai respectată, cînd, ieşită din sînul naţiei, va avea de o potrivă pentru toţi aceeaşi măsură;

„Că dreptatea cere dar ca toţi să fie egali dinaintea legii;

„Luind aminte că cea mai sfîntă datorie a fiecărui este de a contribui la susţinerea statului;

„Că după datinele vechi nimeni nu erá, scutit dela nici o îndatorire către stat;

„Că boerimea abea la 1737, prin crisovul Domnului Mavrocordat, pentru întîia oară s'a scutit de dajdie

şi alte dări către visterie;

„Că în urmă, sprijinind sarcinile statului mai mult numai asupra unor clase, s'a făcut împovăritoare pentru ele;

„Luînd aminte, că dela dreapta cumpănită aşezare şi repartiție a contribuţiilor atîrnă, nu numai prosperitatea materială a unei ţări, dar în parte chiar şi propăşirea ei morală şi intelectuală;

„Că, cu dreptul este, ca în măsură cum garantează statul la toţi deopotrivă toate foloasele şi îndemînările, deasemenea cu toţii să se supuie dărilor în proporţia averii lor fără deosebire;

„Luînd aminte că darea oamenilor la oaste este o îndatorire pentru paza ţării, şi siguranţa fiecăruia cetățean;

„Că, precum oastea, este menită a apăra patria comună, datori sînt cu toţii deopotrivă şi fără deosebire, să se supuie la conscripția militară;

„Luînd aminte iarăşi că eficacitatea legilor atîrnă dela stricta lor punere în lucrare;

„Că meritul singur fără nici un fel de altă considerație sau distincţie, trebuie în viitor să fie un titlu îndestulător pentru a putea ajunge la toate funcţiile statului;

„Că această putință trebuie a se recunoaşte fiecăruia;

„Că numai prin legiuiri înțelepte şi drepte, naţia română poate înainta pe calea propăşirii;

„Luînd în privire, în sfirşit, că privilegiile de clase trebuie a fi desființate;

„Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte a se adopta la viitoarea reorganizaţie ca principii fundamentale:

„I. Privilegiile de clase vor fi desfiinţate în Romani,

„Il. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legei,

„III. Aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiilor în proporţie cu averea fiecăruia fără deosebire,

„IV. Supunerea tuturor la conseripţia militară,

„V. Accesibilitatea pentru toţi Românii la funcțiunile Statului.

„Votează *pentru şaptezeci şi trei membri*, şi anume DD: P. Sf. Sa Episcopul Nectarie Hermeziu, P. Sf, Sa Episcopul Filaret Scriban, P. Sf. Sa Episcopul Calinic Miclescu, Preacuvioşia Sa Archimandritul Neofit Scriban, Preacuvioşia Sa Archimandritul Melchisedec, Sf. Sa Economul Dimitrie Mancaş, Dimitrie Miclescu, Constantin Bădărău, Dănilă Balan, Dr. A. Fătu, Dimitrie Cozadin, Basile Mălinescu, Mihail Kogălniceanu, Iancu Docan, Gheorghe Masian, Dr. C, Virnav, Dimitrie Savin, Niculae Cananău, Ştefan Călin, Simion Stanciu, Sebastian Canano, Alecu Jianu, Constantin Morţun, Gheorghe: Virlan, Teodor sin Pavel, Dimitrie Grigoriu, Grigorie Balş, Mihail Jora, Constantin Ostahi, Dimitrie Gheorghiadi, Gheorghe, Sturdza, Constantin Sturdza, Gregorie Vîrnav, Iancu Levărdă, Constantin Roset, Dimitrie Krakte, Ion a Babei, Petru Brăescu, Ion Roată, Vasile Sturdza, Alecu Teriachiu, Ioniță Hrisanti, Vasile Balşi, Constantin Iacovaki, Lascar Catargiu, Iancu Fotea, Răducanu Sava, Alecu Cuza, Grigorie Suţu, Manolaki Costaki, Vasile Stan, Dr. Costin, Niculae Carp, Constantin Sturdza (Vaslui), Ion Olariu, Dimitrie Ghidionescu, N. Catargiu, Niculae Bosie, Pandelachi Croitoriu, Nicolae Iamandi, Lazar Galiardi, Iancu Cantacuzin, Grigorie Costalci, Constantin Ştiun, Ion Roşca, Timofti Sacalor, Dimitrie. Rallet, Constantin Hurmuzaki, Petru Mavrogheni, Anastasie Panu, Constantin Rolla şi Constantin Negri.

„Iar *contra nu a fost nimeni*. S'au abținut de a vota d. Dimitrie Romor. N'au fost faţă la votare Înalt Prea-sfinţia Sa Mitropolitul şi D.D. Iordachi Pruncu, Vasile Nicolau,

„Conform art. 79 din Regulamentul Adunării, d. Vice-Prezidentul declară că Adunarea a încuviinţat".

Sancţiunea acestui vot a dat-o Europa mai cu deosebire prin articolul 46 al Convenţiunii din Paris.

Națiunea întreagă a acceptat marea reformă, şi fiecare, foşti domni, boeri mari, boeri mici, trepte privilegiate, au primit reforma egalitară, lepădînd chiar fără legi speciale tot ce deriva din vechiul regim, tot ce semăna chiar cu vechiul regim. Aşa, fără chiar lege specială, boerii s'au desbrăcat de titlurile bizantine, cari formau *Arhondologia* română şi s'au supus la dările generale către Stat.

Pentru istorie voiu aminti că numai doi boeri, foşti privilegiați, s'au arătat împotrivitori marei reforme:

în Moldova, repauzatul Vornic Iordache Beldiman s'a refuzat de a plăti contribuţiunea personală, lăsînd de a i se împlini căciula pentru acoperirea acestei dări; în Ţara Românească, singur repauzatul Ioan Manu a urmat a subscrie pînă la moartea sa „Ioan Manu, Mare Vornic“.

III
Emanciparea ţăranilor

Vin acum la ultima şi marea reformă operată de generaţiunea mea: Desfiinţarea clăsii, emanciparea braţelor şi deplina împroprietărire a ţăranilor pe pămînturile muncite de ei.

A face istoricul cestiunii rurale în ţările române este a scrie însăşi istoria a trei secule de impilări făcute poporului român. Tomuri întregi ar trebui spre a arăta cum Domnii români veniţi din Maramures şi din Făgăraş spre a funda statele române, Moldova şi Muntenia, au găsit aceste ţări nu pustiuri ci locuite de populaţiuni sdravene, moşnaşe şi libere; cum acestea în cursul veacurilor şi sub Domnii cei mai valoroşi, drept răsplată a lungilor lupte ce au susţinut pentru apărarea şi mărirea marei moşii, Patria, au fost prefăcuţi în robi, lipiţi pămîntului sub nume de *rumâni* şi de *vecini*. Ca ţărani blînzi şi răbdători, aceştia au răbdat munca şi iobăgia, dar pururea, la ivirea or'cărei inimi de Domn mai bune, necontenit au sperat şi au cerut dreptate.

Eruditul nostru coleg, bunul meu amic Alexandru Papadopol-Calimach, a descris două zile din istoria secolului din urmă, cari, în bolta neagră a tiraniei şi a cruzimei, strălucese ca singure două stele, ca singure două puncte luminoase, – zilele din 3 August 1746 şi 6 Aprilie 1749 cînd în Bucureşti şi în Iaşi, sub un Domn fanariot, adunările cu sobor au desfiinţat *rumânia* şi *vecinătatea*.

Desrobirea *de jure* a ţăranilor români s'a proclamat prin aceste două acte inemorabile. Însă *rumânii* şi *vecinii* au continuat de a mai fi priviţi ca ţiganii, de a mai fi vînduţi ca ţiganii, tatăl la unul, mama la altul, fiul la un al treilea şi fiica la un al patrulea cumpărător, dar ţăranii, deşi decretaţi slobozi, tot au rămas lipiţi pămîntului, continuînd a munci tot anul fără milă şi cruţare moşiile boereşti şi mînăstireşti.

În tot secolul al XVIH-lea, Statul, luînd în privire că numai ţărănimea plătea dări, că numai ţărănimea purta toate sarcinile publice; văzînd sărăcia şi apoi chiar fugirea peste hotare a populaţiunii rurale, se încearcă a regula această muncă, a pune cap nesaţului proprietarilor de moşii.

O literatură întreagă formează urbariile, ponturile şi aşezămînturile pentru determinarea muncii, dar vreo prefacere mare nu se opera cu toată protecţiunea Domnilor şi îngrijirea visternicilor de a îmbunătăţi soarta materiei impozabile, singura care era chiemată a umplea lada visteriei. Forţa lucrurilor era mai puternică decît chiar legiuirile domneşti.

Ţăranul era singurul factor, singurul venit al boerului; şi nu trebuie să ne mirăm de aceasta, dacă chiar după promulgarea art. 46 din Convenţiunea dela Paris, care rostea că se va proceda fără întţrziere la reviziunea legii care regulează relaţiile dintre proprietarii de moşii şi cultivatorii de pămînt; în vedere de a îmbunătăţi soarta acestor din urmă, – în anul 1862, în plin parlament, întîiul Prim-Ministru al României-Unite proclama tristul şi durerosul adevăr că braţele ţăranului constituiau capitalul proprietarilor.

Ce reformă, ce uşurare se putea face cînd Domnii aveau dinaintea lor pilda morţii silnice a bătrînului Grigore Ghica Moldoveanul, căzut victimă, nu atît a protestului său patriotic contra luării Bucovinei, cît a plîngerilor şi intrigilor boerilor către Poartă, pentru că Domnul patriot uşurase condiţiunea muncitorilor de pămînt, regulînd şi mărginind munca lor la 12 zile în cursul unui an.

Însă este cu neputinţă de a mă întinde asupra cestiunii rurale în trecut; voiu atinge numai faptele petrecute în timpurile generaţiunii mele, acele fapte la cari am asistat sau ca spectator sau ca împreună făptuitor.

Ideile de emanciparea ţăranilor români nu le-am avut numai eu, culese în timpul vieţei mele de student la Universitatea din Berlin; le-au avut toţi junii mei contemporani, fie că ei sau adăpat la sorgintea civilizaţiunii germane, fie că ei s'au nutrit de civilizaţiunea franceză. Toţi cîţi ne-am întors în ţară din şcolile străine, ne-am dat de misiune: desrobirea ţăranilor de lanţurile iobăgiei, a pontului şi a clăcii; constituirea proprietăţii mari şi mici ca proprietate liberă şi absolută, ca proprietatea occidentală. De aceea, or'cînd în ţară sau în străinătate junimea română, în adunările sale, a fost chiemată a se rosti despre reformele cari

trebuiau a se introduce în România, întîia reformă, care primă pe toate celelalte, era emanciparea ţăranilor.

La 1840, tinerii români din Paris ţinură o întrunire, în care Costache Negri proclamă necesitatea împroprietăririi ţăranilor, ca o reformă de care atîrna însuşi viitorul Statului român. În 1846, Nicolae Bălcescu a publicat în „Magazinul istoric“ lucrarea sa asupra stării sociale a muncitorului plugar în statele române, în care fiecare frază este un strigăt la cer în favoarea nenorociţilor asupriţi. Astăzi încă această lucrare este pledoierul cel mai elocuent şi cel mai veridic în favoarea marii reforme, care de abia s'a putut săvîrşi în 1864. Cuvintele lui Bălcescu în curînd aveau să pună cestiunea la ordinea zilei. Toate spiritele luminate, toate inimile fierbinţi îşi însuşiră soluţiunea cestiunii ca un ţel nobil al activităţii vieţei lor.

Doi ani în urmă, în 1848, revoluţiunea din Bucureşti, prin proclamaţia sa, adresa următoarele frumoase cuvinte în favoarea ţărănimii române: „Poporul român împarte dreptatea de o potrivă la toţi, şi dreptatea o dă pentru toţi şi mai vîrtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii oraşelor, fiii patriei cei adevăraţi, ce au fost defăimaţi atît îndelung cu numele glorios de Rumân, ce au purtat toate greutăţile ţării prin munca lor de atîtea veacuri, au lucrat moşiile şi le-au îmbunătăţit, au hrănit pe strămoşii proprietarilor, pe moşii lor, pe părinţii lor, pe aceşti proprietari înşişi, şi au drept înaintea generozităţei proprietarilor, înaintea dreptăţii patriei, – îşi cer o părticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei şi vitelor sale, părticică răscumpărată, de atîtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer şi Patria le-o dă, şi Patria iară ca o mamă bună şi dreaptă va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pămîntul său, după strigarea dreptăţii, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii în totdeauna necum fraţii lor, hrănitorii lor, tăria lor cea adevărată. Claca dar şi acea infamă iobăgie se desfiinţează; lucrarea la lucrul drumurilor se desfiinţează; săteanul fără pămînt se face proprietar şi tărie neînvinsă celor mai avuţi în folosul tuturor şi în paguba nimului; visteria va despăgubi pe toţi!“

În Moldova, junimea refugiată la Cernăuţi formulă şi ea programul său politic, economie şi social sub titlul de „Dorinţele partidului naţional din Moldova“. Redacţiunea mi-a fost încredinţată mie, carele am şi publicat acest act într'o broşură tipărită în Cernăuţi. Iată punctul privitor la cestiunea ţărănească, cum se zicea pe atunci: „Art. V. A se obori boerescul şi a se face proprietari pre toţi gospodarii săteni, dîndu-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpîni a pămîntului; această despăgubire şi modul ei se vor hotărî de cea întîia obştească adunare...“ Pe urmă urmează, după acest punct, o lungă expunere a motivelor legale şi ale necesităţilor economice cari reclamau această reformă. Această reformă a rămas numai ca o profesiune de credinţă a viitorului pentru partidul naţional; realizarea, reformei a fost însă statornic urmărită de propuitorii ei în toate ocaziunile şi în curs de 16 ani pînă la 1864.

Nu a fost tot aşa în Tara Românească.

Îndată după proclamarea guvernului provizoriu s'a orînduit o comisiune compusă de reprezentanţi ai proprietarilor mari şi de deputaţi săteni ca să desbată amănuntele reformei şi despăgubirea cuvenită proprietarilor; vice-preşedinte acestei comisiuni eră bătrînul Ioan Ionescu, fratele iubitului nostru coleg Nicolae Ionescu, şi care astăzi îşi petrece adîncile sale bătrîneţe la proprietatea sa Bradul din judeţul Roman.

Desbaterile acestei comisiuni publicate în „Pruncul Romîn“ sînt foarte instructive, şi sînt dator a recunoaşte că partea frumoasă şi serioasă a desbaterilor nu au făcut-o proprietarii reprezentaţi prin d-nii Lenş, Robescu şi Lahovari (nu li se spun pronumele în protocoale). Preotul Neagu, deputaţii săteni Bada, Ene Cojocaru şi Scurtulescu, se deosibesc din contră prin seriozitatea cuvîntului, temeinicia argumentelor şi chiar elocinţa cu care au apărat cauza ţărănească. Un singur cuvînt n'a fost rostit propuind luarea pămînturilor lucrate de ţărani fără o deplină despăgubire. La întrebarea făcută de reprezentanţii proprietarilor: cu ce ţăranii, săraci cum sînt, vor putea despăgubi pe proprietari ?– deputaţii ţărani, ridicînd braţele lor înnegrite de arşiţa soarelui şi pline de rănile muncei silnice, le-au răspuns: „Cu aceste braţe robite, noi am muncit veacuri şi am purtat toate chieltuelile stăpînilor de moşii; libere, braţele noastre vor munci îndoit şi fiţi siguri că nu vă vom lăsa păgubaşi de ce dreptatea ţării va hotărî să vă plătim“. Acest limbagiu în gura ţăranilor, în loc de a linişti, întărîtâ reacţiunea. Strigătele lor din zi în zi se ridicau mai tare, ele îşi găsiră un vinovat

răsunet în tabăra duşmanilor mişcării naţionale, îneurajaţi şi prin ştirea că armatele turcească şi rusească se apropie de hotarele României.

Locotenenţa Domnească slăbi înaintea acestei reacţiuni şi, prin decretul său purtînd numele lui Tell, Eliad şi N. Golescu, cu data 19 August 1848, ea suspendă şedinţele comisiunii sau, mai drept vorbind, desfiinţă însăşi comisiunea. Locotenenţa merse mai departe: ea ordonâ chiar pe cale executivă îndatorirea sătenilor de a face arăturile de toamnă!

Negreşit că această măsură era de natură a agita populaţiunile rurale şi a le face a-şi perde încrederea în hotărîrile Locotenenţei Domneşti, hotărîri cari purtau titlul de *Dreptate şi Frăţie* şi erau făcute *În numele poporului român*. Locotenenţii princiari se siliră a linişti spiritele prin o nouă proclamaţiune ce o am sub ochi. Ea este datată din 6 Septembrie 1848, şi se sileşte a găsi o scuză a măsurilor silnice decretate mai înainte în contra proclamaţiunii din 11 Iunie, luînd ca pretext că cele mai multe moşii din Ţara Românească fiind date cu arendă, contratorii ar încerca pagube şi ar alerga la pretenţii neprecurmate. Acestea fiind cuvintele, zice decretul, ce au silit pe guvern la luarea măsurilor poruncite pînă astăzi, Locotenenţa socoteşte însă de netăgăduită datorie a sa de a da în cunoştinţa ţării, că încă dela 11 Iunie articolul 13 al proclamaţiei este consfinţit şi clăcaşii vor fi scutiţi şi liberi de clacă, de iobăgie, de ziua de plug şi de carul de lemne, fără a mai putea nici osilă a mai întoarce la aceste îndatoriri asupritoare.

Dumnezeu să aleagă din aceste decrete contrazicătoare!

Guvernul provizoriu din Bucureşti reculâ dinaintea invasiunii armatelor turceşti şi ruseşti.

Revoluţiunea a fost înnăbuşită, şi cu dînsa înnăbuşite au fost toate reformele proiectate. Numai generosul sînge al pompierilor eroi vărsat în dealul Spirei, a salvat onoarea Patriei în doliu. După aceea, jugul secular s'a reîntemeiat mai tare şi mai crud asupra grumazilor bieţilor ţărani, şi aceasta, sub protecţiunea baionetelor străine.

Se subscrise Convenţiunea dela Balta-Liman, Adunările legiuitoare se suspendară şi, în locul Domnilor aleşi de ţară şi pe viaţă, se numiră în Constantinopol, cu aprobaţiunea Rusiei, doi Domni numai pe şeapte ani, Barbu Ştirbei în Bucureşti şi Grigorie Ghica în Iaşi. În acele zile de restriște, Providența dădù însă țărilor o mîngîiere prin calităţile Domnilor nou numiţi. Barbu Ştirbei era un bun şi înţelept administrator şi Grigorie Ghica era un bun patriot, o inimă generoasă aprinsă de iubirea poporului său.

După dispoziţiunile luate de Curţile *suzerană şi protectrice*, precum se zicea pe atunci, Domnii numiră două comisiuni însărcinate de a elabora nouă proiecte de reformare a relaţiunilor dintre proprietarii de moşii şi dintre cultivatorii de pămînt. Aceste proiecte, odată făcute, ele fură întărite printr'un hatişerif al Sultanului şi publicate apoi de către Domni în ambele Principate.

Noile legiuiri se resimţiră de agitaţiunea ţărănească.

În Ţara Românească autorii mişcării naţionale proclamaseră emanciparea ţăranilor prin desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea lor; această proclamaţie devenise pentru ţăranii munteni o evanghelie, o legendă. Proprietarii, de altă parte, tăgăduiau ţăranilor or'ce drept asupra moşiilor. Vodă Ştirbei, mare proprietar, introduse dar în legiuirea sa acest din urmă ordin de idei: tăgada ţăranului a or'ce drept asupra pămîntului, chiar a acelor drepturi cari le erau recunoscute de secoli, recunoscute, în cele din urmă, chiar de Codul Caragea.

Tăranii fură clasificaţi în noua legiuire de simpli chiriaşi. La fiecare şapte ani, stăpînii aveau drept de a izgoni de pe moşie prisosul populaţiunii, fără despăgubire chiar pentru casele şi sădirile lor; mai rău decît în Turcia, decît în Dobrogea, unde, la intrarea lor, Românii au găsit legea otomană recunoscînd ca proprietate milk, adecă proprietate absolută, casa şi sădirile ţăranilor, fie musulmani, fie creştini.

Însă aplicarea acestei legi a găsit o împotrivire hotărîtă, absolută, din partea ţăranilor în toată Muntenia. Oameni de ordine ca totd'auna, nerevoltîndu-se nicăiurea, precum veacuri a făcut şi părinţii lor, ţăranii rezignaţi, dar sperînd timpuri mai bune, drept singură împotrivire au stat cu braţele încrucişate în loc de a le pune

la muncă.

Această atitudine fermă a dat de gîndire şi Domnului Vodă Ştirbei, bun administrator şi mare gospodar; el înţelese toată gravitatea situaţiunii, el lăsă dar să se realizeze acea ce însăşi legiuirea sa zice, că legiuirea avea de scop numai ajungerea la săvîrşire de alcătuire sau tocmeli agricole de bună voie săvîrşite între proprietarii de moşii şi între cultivatorii de pămînt. Şi aşa se şi întîmplă: mai nicăeri noua legiuire nu fu pusă în lucrare; proprietarii se mulţumiră să li se dea de către ţărani dijma din semănăturile făcute de ei, să li se lucreze cîteva pogoane ca ruşfet şi să li se dea cîte una sau duoă podvezi, iar moşia întreagă rămase în folosul ţăranilor.

Această reformă era departe de principiul creării micii proprietăţi, proprietăţii absolute şi individuale urmărită de generaţiunea progresistă. Legea lui Vodă Ştirbei crea un fel de comunism, care a îngreuiat mult aplicarea legii rurale din 1864.

N'a fost tot aşa cu noua legiuire din Moldova.

Grigorie Ghica de abia instalat Domn îşi formă noul său minister din bărbaţi luaţi din partidul naţional sau partizani ai noilor reforme şi anume: Alexandru Sturdza, preşedinte de consiliu şi ministru de interne, bărbat carele, în calitate de vistier, sub domnia lui Mihail Sturdza, s'a arătat pururea cu mare îngrijire pentru ţărani ca materie impozabilă; el luă de director pe Costache Rolla; – Prinţul Gheorghe Suţu la departamentul de finanţe, avînd ca director pe Ioan Silion; – Alexandru Costache Sturdza, repauzatul nostru consul general la Salonic, a fost numit postelnic, secretar de Stat; – la departamentul justiţiei, Petru Rosset-Bălănescu, părintele lui Neculae Rosset-Bălănescu, ministrul de externe sub Cuza-Vodă şi carele m'a ajutat mult la înlăturarea piedicilor şi intrigilor în contra decretării şi aplicării legii rurale din 1864; Director al ministerului Justiţiei a fost numit Dimitrie Rallet, acela carele în 1848 a scris o întreagă literatură în contra regimului lui Mihail Sturdza şi în deosebi „Plutarehul Moldovei“: – la hătmănie sau ministerul de războiu a fost numit Teodor Balş, zis tînărul, şi viitorul caimacan, după retragerea din domnie a lui Grigorie Ghica, la începutul războiului turco-rusese din 1854; – la vornicia bisericească şi epitropia învăţăturii publice, într'alte cuvinte la Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice, a fost chemat Nicu Ghica Comăneşteanu, văr al Domnului, patriot înflăcărat, spirit înalt, partizan înfocat al reformelor sociale şi care întrunea în el toate calităţile bune, fără un singur defect, ale Ghiculeştilor; – şef poliţiei capitalei a fost numit Petru Mavrogheni, viitorul şi cel mai capabil bărbat de finanţe al României.

Cu un asemenea Domn ca Grigore Ghica Vodă şi cu aşa miniştrii, noua lege rurală nu putea să fie decît o lege de progres, decît o lege blîndă părintească pentru ţărani. Noua legiuire consfinţea drepturile seculare ale ţăranilor, hotărî ca ogoarele ţărăneşti să fie alese şi stîlpite, ţăranii să nu poată fi strămutaţi din ele; se desfiinţă dijma şi toate angariile lor. Munca datorită către stăpînii de moşii era bine determinată. Această lege era înainte mergătoare şi pregătitoare legii rurale din 1864. Dacă ea n'a produs efectele salutare cari se aşteptau de bunul Domnitor, cauza trebuie căutată în atotputernicia proprietarilor, în slăbiciunea guvernului care, prin însăşi instituirea sa, era provizoriu şi prin urmare, fără putere.

Iată în ce stare se găsea ajunsă cestiunea rurală, cînd Tractatul de Paris decretă că populaţiunile din ţările române vor fi consultate, şi cînd în Adunările-mume, ţăranii, pontaşii, clăcaşii, iobagii, veniră de luară loc alături cu foştii Domni, cu boerii stăpîni de moşii, cu Episcopii şi cu Egumenii dela mînăstiri (şi aceştia erau stăpîni de moşii şi adesea mai impilatori pentru ţărani decît chiar boerii însărcinaţi cu datorii şi cu numeroasă familie).

În Adunarea din Iaşi, cu deosebire de cea din Bucureşti, cum am arătat mai sus, între alte reforme, de organizaţie dinnăuntru, a venit la ordinea zilei şi chestia legii rurale.

Deputaţii ţărani, în număr de 14, au venit în mijlocul nostru slabi, purtînd pe fruntea lor stigmatele muncii silite, şi pot zice chiar goli. De pudoare pentru străini şi pentru Adunarea în care ei intrau ca reprezentanţi a mai mult de un milion de impilaţi, Unioniştii s'au grăbit a le înlesni cumpărarea de haine noi.

Țăranii moldoveni, în desbaterile Camerei ca și fiii lor în cîmpiile Bulgariei, au dovedit că în vinele lor curge încă sîngele Romanilor cuceritorii lumii. Respectuoşi, dar fără înjosire către nobilii lor colegi şi stăpîni, însă liniştiți şi fermi ei s'au arătat pururea demni, chiar cînd în faţă li se tăgăduiau drepturile, chiar cînd li se imputa lenea ca cauză a sărăciei lor; ei, în curînd, prin atitudinea lor, au ajuns a impune stimă chiar asupritorilor lor. Cu drept cuvînt dar li s'a aplicat numirea de talpa casei, numire care eu am scris-o sub fotografia reprezentînd pe deputaţii pontaşi şi pe care am trimis-o lui C. A. Rosetti. (Un exemplar din această fotografie se află încă astăzi expusă în sala de conferinţe a Camerei noastre de deputaţi).

În marea luptă pentru Unire, deputaţii ţărani au rezistat la toate încercările de corupţiune şi promisiuni ale separatiştilor; ei au stat credincioşi alăturea cu unioniști. Și cînd, în ziua de 7 Octombrie 1857, în a şaptea şedinţă, Adunarea ad-hoc a votat, afară de două voturi, al logofătului Alecu Balş şi al locoţiitorului Episcopului de Roman, Hermeziu, propunerea pentru Uniunea Principatelor prezentată de mine și cînd votul s'a proclamat de Preşedinte, Ioan Roată, deputatul țăranilor din judeţul Putna, a exclamat în gura mare în numele celorlalți deputaţi clăcaşi: *noi nu ştim a ură, dar Dumnezeu ştie a se îndura*.

În ziua de 9 Noembrie 1857, în a 16-a şedinţă a Adunării, repauzatul Anastasie Panu, a dat cetire propunerii locuitorilor pontaşi exprimînd dorinţele ţărănimii. Această propunere este una din pledoariile cele mai elocinte în favoarea ţăranilor; ea descrie cu litere de foc suferinţele seculare ale muncitorilor; altmintrelea nu contestă nici un drept, nu cere nimic gratuit dela proprietari decît liberarea braţelor prin răscumpărarea boerescului (clăcii), şi, prin urmare, a rămînea în mîna lor ca proprietate absolută pămîntul cultivat de ei în puterea legilor de pe atunci.

Acest act, o adevărată plîngere a unui întreg popor, ar trebui să fie citit şi reprodus în întregimea lui; totuşi, în vederea scurtului timp ce-mi este dat, mă voiu mărgini a citi concluziunea lui; iat-o: „Suspinul, durerea noastră de toate zilele dorinţa cea mai mare pentru care ne rugăm zi şi noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boerescului; de aceea vroim să răscumpărăm şi toate acele cu cari sîntem împovăraţi către boerii de moşii. Vroim să scăpăm, vroim să ne răscumpărăm de robia în care sîntem; vroim să ne răscumpărăm să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o ţară; am îngenunchiat, am îmbrîncit cu toţii; cum sîntem, nu o mai putem duce îndelung; nu voim să jicnim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni şi străbuni, noi am avut dreptul de a ne lucra pămîntul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată nimeni alunga de pe dînsul...

„Să fie deci o adunare obştească unde să avem şi noi oamenii noştri; să se cearnă şi să se desbată drepturile boerilor şi drepturile noastre, şi ceiace o ţară va găsi că sîntem datori, cu sudorile noastre vom plăti. Omul, ca să scape din robie şi să fie stăpîn la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucra şi se va rescumpăra“.

Aceste cuvinte, niminea azi în România nu le va găsi revoluţionare şi comuniste, pentru că faptele au dovedit că realizarea cererilor ţăranilor, făcută în 1864, nu a scăzut valoarea proprietăţilor, şi din contră a înzecit-o, nici a făcut din ţărani despoitori comunişti ai moşiilor străine. Aceste cuvinte, repet, au stîrnit în 1857 o furtună în toată România, bine înţeles din partea stăpînilor de moşii; căci ţăranii, avînd încredere şi în dreptatea cauzei lor şi în curajul şi sprijinul energie al apărătorilor lor, sperînd mai ales în dreptatea Europei, care-şi plecase auzul la strigătele de durere ale unui întreg popor, se ţinură liniştiţi. Deputaţii lor îşi sfîrşiră plîngerea lor prin aceste frumoase şi uimitoare cuvinte:

“…. Mîntuirea noastră, după Dumnezeu, dela sfatul Puterilor o aşteptăm; ele au luat şi ţin sorţii României în puternica lor mînă; numai ele pot împlini măreaţa faptă de a scoate un popor din mormîntul în care a zăcut pînă acum. Biruinţele cele mari, cîştigate se vor şterge de pe stîlpii cei înalţi pe cari sînt scrise; petrele se vor preface iarăşi în nisip, dar învierea României, săpată adînc în inimele tutulor Românilor, trecînd din strănepoți în strănepoţi vor binecuvînta timpurilor viitoare numele întemeiătorilor unui popor“.

În toate județele proprietarii se adunară, formulară protesturi, jalbe, memorii, în vedere de a sprijini

proprietatea şi de a arăta ca false afirmările ţăranilor. Fură unele publicate prin ziare, altele comunicate reprezentanţilor Puterilor străine.

Propunerea ţăranilor a fost trimeasă în cercetarea comitetelor proprietarilor mari şi proprietarilor mici; ea a dat loc la discuţiuni înfocate, la învinovăţiri teribile în contra ţăranilor; şi ce este mai trist şi mai dureros este că acuzările cele mai violente, că refuzurile cele mai absolute de or'ce reformă în favoarea ţăranilor n'au pornit din sînul comitetului proprietarilor mari cît din sînul comitetului proprietarilor mici, acei cari aveau pe părţile lor de moşie cîte 5, 10, mult 15 clăcaşi. Aceştia ţipau mai tare decît acei cari aveau mii de fălci şi sute de pontaşi; precum în faptă cei dintîi, în sărăcia lor, „ I Emanciparea ţăranilor Sr tractatu pe clăcaşi mai rău (şi întocmai ca pe Ţigani) decît boerii bogaţi, în inima cărora la mulţi se aflau simţiminte compătimitoare pentru soarta clăcaşilor şi dintre cari mulţi erau în capul reformei emancipatrice. De accea raporturile, şi al comitetului proprietarilor mari şi al proprietarilor mici, şi majoritatea şi minoritatea, nu cuprind nici o soluţiune; deslegarea cestiei, nodului gordian, se lăsa unei viitoare Adunări legislative, adică unui viitor necunoscut.

Cind, în ziua de 18 Decemvrie, raporturile comitetelor veniră în discuţiunea întregei Adunări-mume, ad-hoc, marea sală a şedinţelor adunării fu înconjurată de mii de proprietari alergaţi din toate unghiurile Moldovei şi chiar din judeţele învecinate ale Muntemei. Deputaţii cari erau pentru o soluţiune favorabilă cererii ţăranilor fură mai ales asediaţi şi ameninţaţi de alegătorii lor. Eu eram în Adunarea din 1857 reprezentant al proprietarilor mari din Dorohoiu. Trei zile am fost, pot zice, răstignit de către moşnaşii din acel judeţ, aduşi anume ca să-mi închiză gura de a vorbi şi să-mi lege mîna de a scrie. Mi se punea înainte că mandatul ce-mi dase nu era ca să desbat cestiunea ţărănească, ca să dau ţăranilor moşiile lor; ci ca să întărese şi să unesc moşia cea mare, România. Cu lacrămi dar am trebuit să mă supun şi să mă abţin de or'ce soluţiune radicală; m'am, mărginit a mă uni cu propunerea prezentată de Dimitrie Rallet şi susţinută de Vasile Sturdza, Petru Mavrogheni şi alţi partizani ai emancipării ţăranilor, care se mărginea a proclama în principiu *desfiinţarea răsplătirii prin lucru a pămîntului ce se dă locuitorilor după aşezămintele de astăzi* şi rezervarea Adunării legiuitoare viitoare de a vota o lege căreia să fie supuşi şi locuitorii şi proprietarii, şi care, desvelind aceste principii, să hotărască această chestie atît de importantă şi demnitară pentru Principatele Unite.

Această socotinţă, pe lîngă subscriitorii de mai sus, mai cuprinde şi subscrierile lui Dimitrie Miclescu, Mihail Jora şi Alecu Teriachiu încă în viaţă, şi a lui Neculae Cananău, Manolache Costache, Iancu Fotea şi Costache Rolla, trecuţi în cealaltă lume.

Adunarea ad-hoc – pot zice asediată – a, votat nu mai puţin decît zece propuneri; nici una din ele n'au obţinut majoritate, trimiţindu-se definitiva hotărîre la viitoarea Adunare legislativă.

Rezultatul dar a fost *negativ*; un rezultat însă s'a dobîndit: despărţirea partidelor pe tărîmul chestiei rurale s'a efectuat, formîndu-se pentru întîia dată atunci în mod definitiv partidul liberal şi partidul conservator, cînd mai înainte lumea politică din Moldova era împărţită numai pe tărîmul politic, adică partidul unionist şi partidul separatist.

Cestiunea rurală a mai venit apoi în sînul Comisiunii Centrale dela Focşani; ea a dat loc la lungi şi furtunoase discuţiuni între liberali şi conservatori; majoritatea conservatoare a redactat, în fine, un proiect prin care ţăranilor se libera braţele, dar li se smulgea bucăţica de pămînt muncită de ei sute de ani, lăsîndu-li-se drept singură mîngăiere locuinţele şi cîteva prăjini de islaz (imaş). Negreşit că acea soluţiune nu era ceeace aştepta ţărănimea după atâţia ani amari de răbdare, negreşit că nu corespundea la prescripţiunile articolului 46 al Convenţiunii din Paris. Ţăranii însă, deşi frămîntaţi de durere, rămaseră totuşi liniştiţi, dar de liniştea care precede furtuna, şi furtuna o înteţie însăşi Comisia Centrală, care, fără ştirea şi aprobarea puterii executive, puse de se tipări şi se împărţi prin sate, în mii de exemplare, proiectul nefast votat de ea.

Îndată după săvîrşirea Unirii, în luna Iunie 1862, primul ministru al României Barbu Catargiu, apărătorul înfocat al proprietăţii absolute, în posesiunea exclusivă a marilor proprietari, înfăţişă proiectul de lege votat de Comisiunea Centrală. Discuţiunea asupra acestei legi, afară de timpul ce s'a întrebuinţat în secţiuni, n'a reclamat mai puţin decît şeapte lungi şedinţe, dela 25 Maiu pînă la 6 Iunie, şi şedinţa din 11 Iunie, cînd s'a dat votul definitiv.

Nu voiu intra în amănunţimile acestor lungi discuţiuni, pentrucă unii, şi din cei mai principali, sprijinitori sau împotrivitori ai proiectului de lege elaborat de Comisiunea Centrală, sînt în viaţă; şi, cu toată rezerva şi delicateţa ce aş întrebuinţa-o, m'aş teme să nu intru în personalităţi. Îmi va fi însă permis a spune, şi a mă mîndri de aceasta, că în două lungi şedinţe, şi anume în zilele de 25 Maiu şi 1 Iunie 1862, am combătut proiectul înfăţişat prin două lungi discursuri, cari, fiecare în deosebi, n'au ţinut mai puţin dela patru pînă la cinci ore. Am avut de adversar puternic, şi prin marele său talent şi prin autoritatea sa, de prim-ministru, pe Barbu Catargiu, cel mai mare şi mai convins orator al conservatorilor. În vehemenţa sa, el califica discursul meu de himeră, o himeră ciudată, paradoxală, o himeră cu capul de porumbiţă, făgăduind multă blîndeţe, cu trunchiul de aspic plin de venin şi cu coada de şopîriă măglisitoare; învinuindu-mă că am stigmatizat proprietatea cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvînt am sanctificat principiile lui Proudhon care zice că proprietatea este o hoţie; că, în fine, am încheiat cerînd cu multă umilinţă a se da ţăranului, ca un fel de milostenie, pămîntul ce-l cultivă astăzi.

Cînd asemenea cuvinte se rostesc de către un prim ministru ca Barbu Catargiu şi într'o adunare ca cea din 1862, în care erau concentrate toate forţele conservatorilor întruniţi din amîndouă ţările, rezultatul nu putea să fie decît acel prevăzut.

În 11 Iunie, aniversarea revoluţiei din 1848, şi două zile numai după moartea funestă a lui Barbu Catargiu, ucis la uşile Parlamentului prin o mînă criminală, din nenorocire rămasă necunoscută pînă astăzi, – majoritatea adunării, speriată şi indignată de o crimă fără exemplu încă în analele ţărilor române, nu mai ascultă glasul dreptăţii, ci, împinsă de ură şi de răsbunare către ţărani, întru nimic solidari cu un asasinat, nici dorit, nici pregătit, nici săvîrşit de ei, – a votat ştergerea tuturor drepturilor ţăranilor, luarea din mînile lor a ogoarelor muncite de ei, dîndu-le însă drept mîngăiere, ca pămînt comunal, trei pogoane la moşii de cîmp, două pogoane la moşii de mijloc şi un pogon şi jumătate la moşiile de munte, şi aceasta încă nu ca proprietate absolută, ci numai ca pămînt arendat cu o chirie perpetuă care urma mai tîrziu a se hotărî de către consiliul judeţian.

Iată tristul rezultat dobîndit într'un timp care n'a ţinut mai puţin decît 14 ani, dela 1848 şi pînă la 1862.

Discutată a fost cestiunea în mod contradictoriu între proprietari şi între ţărani, în sînul Comisiunii Mixte din Bucureşti la 1848; discutată a fost cestiunea în sînul Adunării-mumei ad-hoc din Iaşi din 1857; discutată a fost cestiunea în sînul Comisiunii Centrale legislative din Focşani; discutată a fost cestiunea în prima sesiune a întîiului parlament al României-Unite; şi măsura emancipatrice, deşi înţeleasă de chiar adversarii ei, deşi studiată, coaptă prin atîtea şi atîtea lungi şi variate discuţiuni, tot se amîna din comisiune în comisiune, din cameră în cameră; şi ţăranul român tot a rămas neclintit în speranţele sale, tot a rămas supus legilor în fiinţă şi a urmat a fi modelul ordinei şi legalităţii.

Că legea votată de Cameră în ziua de 11 Iunie, ca batjocură a aniversării zilei de 11 Iunie 1848, cînd mişcarea naţională din Bucureşti a decretat marile principii politice şi sociale reclamate de poporul român; că acea lege, zic, nu putea avea fiinţă, nu putea fi aplicată; că era prin urmare moartă în însăşi ziua naşterii sale; – au înţeles-o înşişi miniştrii cari au urmat ministerului lui Barbu Catargiu. Însuşi bătrînul Arsachi, colegul şi coreligionarul repauzatului ministru şi urmaşul său în scaunul prezidenţial, n'a cutezat s'o supuie sancţiunii domneşti. Tot aşa a făcut şi ministerul Kretzulescu, care a succedat la putere ministerul Arsachi.

Cînd, la 11 Octomvrie 1863, am fost chiemat în capul noului minister, am găsit proiectul în starea în care el a fost trimes de către preşedintele Camerei preşidenţiei Consiliului de miniştri.

Negreşit că nu aş fi cerut sancţiunea domnească la un proiect ale cărui temelii eu şi cu toţi liberalii de

or'ce nuanţe le-am combătut cu toată energia într'un şir de 16 ani neîntrerupţi.

După ce în sesiunea Camerei din 1863 şi 1864 am prezentat proiectele de lege comunale şi judeţiene, secularizarea mînăstirilor închinate şi neînchinate şi trecerea către Stat a tutulor moşiilor mînăstireşti, reprezentînd a patra parte din teritoriul României, – şi am obţinut votarea lor, pot zice, în unanimitate (adecă şi de către conservatori şi de către liberali), şi alte legi de reforme liberale; – în Aprilie 1864 am înfăţişat, în fine, şi proiectul de lege rurală, astfel precum partidul liberal l-a fost prezentat în 1862 în opoziţiune cu proiectul de lege elaborat de Comisiunea Centrală; dar de aci lucrurile s'au încurcat într'un nod gordian. Numai pentrucă proiectul de lege a fost prezentat şi că Monitorul a publicat în aceeaşi zi cuprinderea lui, am primit un vot de blam. Publicaţiunile însă erau necesare pentru a linişti populaţiunile rurale agitate de publicitatea dată proiectului de lege Comisiunii Centrale.

Ministerul şi-a dat demisia. Domnul nu a primit-o şi Camera a fost proorogată pentru ziua de 2 Maiu. În această zi Adunarea, din momentul suirii la tribună a biuroului său, a declarat că nu voieşte a tracta cu mine nici cestiunea rurală, nici reforma legii electorale octroiată de străini prin convenţiunea din Paris.

Mă opresc aci.

Descrierea cauzelor cari au provocat lovirea de Stat din 2 Maiu, preeum şi consecinţele acestui act afară din lege nu pot forma obiectul unei simple conferinţe. Şi apoi descrierea evenimentelor din 1864 ar constitui încă o istorie de actualitate, şi nu cred că aş face bine dacă m'aş însărcina, cel puţin acum, cu facerea acestei istorii.

Mă voiu mărgini numai a cita ca simple fapte înfăţişarea acestui proiect în desbaterea Consiliului de Stat şi promulgarea sa în ziua de l4 August 1864.

Desbaterea acestei legi a ţinut mai multe zile în Consiliul de Stat, prezidat de însuşi Domnul. Şi aci simt o datorie de a exprima şi astăzi recunoştinţa mea vice-preşedintelui acelui corp învestit atunci cu puterile legiuitoare, Costache Bozianu, şi membrilor săi A. Creţescu, G. Vernescu, A. Papadopol-Calimach, P. Orbescu, D. Bolintineanu, G. Apostoleanu şi cîtorva altor spirite luminate, cari m'au ajutat în greua întreprindere.

Proiectul meu s'a modificat în bine, dar am găsit o împotrivire la propunerea mea de a se aplica legea de îndată, adecă dela viitorul 23 Aprilie 1865.

Majoritatea Consiliului de Stat, cu care s'a unit şi Domnul, n'a primit imediata aplicare, ei a amînat-o după trei ani. O asemenea legiuire, o legiuire socială, amînată în aplicarea ei după trei ani, atunci cînd ţara întreagă, proprietari, arendaşi şi mai ales ţăranii, toţi în picioare, aşteptau cu nerăbdare o soluţiune definitivă şi imediată; o asemenea amînare, zic, însemna însăşi condamnarea şi sfârîmarea legii.

Imediat după votul Consiliului de Stat, eu am depus demisiunea mea în mînile Domnitorului, declarînd că, în calitate de Ministru de interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu aveam îndestule mijloace de execuţiune pentru ca, odată ce se va lăţi Buna-Vestire a desfiinţărei clăcii, a liberării braţelor şi a emancipării ogoarelor lor de or'ce sarcină şi angarie către stăpînii de moşii, să pot îndatora pe ţărani trei veri dearîndul a mai face claca sau boerescul.

„În dosul fiecărui clăeaş mi-ar trebui cîte un jandarm, zisei Domnului; şi dacă Măria Ta ai avea atîţi jandarmi cîţi sînt ţărânii, şi încă nu Te-aş sfătui să faci de ei o asemenea, întrebuinţare, şi nici că ordinele Măriei Tale ar fi ascultate, pentrucă şi jandarmii (pe atunci se zicea „călăraşilor“, *dorobanţi*) sînt clăcaşi sau fii de clăcaşi“.

Vorba francezului „la nuit porte conseil“ s'a îndeplinit spre fericirea ţării, spre gloria Domnului.

Cuza-Vodă, mai bine avizat şi după o matură sfătuire cu el însuşi, a cumpănit temeiurile importante ale aplicării imediate a marei reforme. Mi-a înapoiat dar demisiunea, şi m'a împuternicit să pledez înaintea Consiliului de Stat necesitatea de a reveni la imediata aplicare a acestei legi. Consiliul de Stat şi Ministerul am convenit ca legea să se fie în lucrare dela 23 Aprilie 1865, împuternicit fiind însă Guvernul de a înainta

pînă atunci lucrările pregătitoare de constatare şi de marcare prevăzute prin noul aşezămînt.

Primească aci recunoştinţa mea, fostul meu coleg la acel ministeriu şi actualul meu coleg în Academie, d. N. Kretzulescu; nu mai puţin confund această recunoştintă onorabilului d-nu G. Vernescu şi colegului meu în Academie, d. Alexandru Papadopol-Calimach, supraveţuitori, cu d. Orbescu din acel luminat Consiliu de Stat, carele, puindu-se mai pe sus de toate consideraţiunile şi dificultăţile politice de pe atunci, au împreună lucrat şi puternic contribuit *la săvirşirea unei reforme care a schimbat faţa economică a României*.

Legea s'a promulgat şi publicat în ziua de 14 August, şi pînă în ziua de 15, ea a fost împrăştiată mai în toate satele României, şi în sunetul clopotelor cetită şi binecuvîntată în bisericile lor.

Legea a fost precedată de o proclamaţiune a Domnului *Către locuitorii sătești*. Această proclamație este testamentul politie al lui Cuza-Vodă.

Mari greşeli el a făcut, dar această proclamaţie nu va peri nici din inima ţăranilor, nici din istoria României.

Să-mi fie permis a da cetire proclamațiunii:

„*Sătenilor !*

„Îndelungata voastră aşteptare, marea făgăduinţă dată vouă de Inaltele Puteri ale Europei prin art. 46 al Convenţiunii, intetesul Patriei, asigurarea proprietății fonciare şi dorinţa Mea cea mai vie s'a împlinit.

„Claca (boerescul) este desfiinţată pentru de'apururea, şi de astăzi voi sînteţi proprietari liberi pe locurile supuse stăpînirei voastre, în întinderea hotărîtă prin legile în fiinţă.

„Mergeţi dar, mai înainte de toate, la poalele Altarului, şi cu genunchiele plecate, mulţumiţi A-Tot-Puternicului Dumnezeu, pentrucă, prin ajutorul său, în sfîrşit, aţi ajuns a vedea această şi frumoasă pentru voi, scumpă inimei Mele şi mare pentru viitorul României!

„De astăzi voi sînteţi stăpîni pe braţele voastre; voi aveţi o părticică de pămînt, proprietate şi moşie a voastră; de astăzi voi aveţi o Patrie de iubit şi de apărat.

„Şi acum, după ce cu braţul Celui de sus, am putut săvîrşi o asemenea mare faptă, Mă întorc către voi, spre a vă da un sfat de Domn şi de Părinte, spre a vă arăta calea pe care trebuie să o urmaţi, de voiţi să ajungeţi la adevărata îmbunătăţire a soartei voastre şi a copiilor voştri.

„Claca şi toate celelalte legături silite între voi şi între stăpînii voştri de moşii, sînt desfiinţate prin plata unei drepte despăgubiri.

„De acum înainte, voi nu veţi mai fi cu dînşii în alte legături decît acelea ce vor iszvori din interesul şi buna primire a unora şi altora. Aceste legături însă vor fi pururea neapărate pentru ambele părţi. Faceţi dar ca ele să fie întemeiate pe iubire şi încredere. Mulţi şi foarte mulţi din proprietari au dorit îmbunătăţirea soartei voastre. Mulţi din ei au lucrat cu toată inima ca să ajungeţi la această frumoasă zi, pe care voi astăzi o serbaţi. Părinţii voştri şi voi aţi văzut dela mulţi stăpîni de moşii ajutor la nevoile şi trebuinţele voastre. Uitaţi dar zilele negre prin care aţi trecut; uitaţi toată ura şi toată vrajba; fiţi surzi la glasul acelora cari vă vor întărîta în contra stăpînilor de moşii, şi în legăturile de bună voie ce veţi mai avea de aci încolo cu proprietarii, nu vedeţi în ei decît pe vechii voştri sprijinitori şi pe viitorii voştri amici şi buni vecini. Au nu sînteţi toţi fii ai aceleiaşi ţări? Au pămîntul României nu este muma care vă hrăneşte pe toţi?

„Stăpîni liberi pe braţele şi pe ogoarele voastre, nu uitaţi mai înainte de toate că sînteţi plugari, că sînteţi, muncitori de pămînt. Nu părăsiţi această frumoasă meserie, care face bogăţia ţării, şi dovediţi şi în România, ca pretutindenea, că munca liberă produce îndoit decît munca silită. Departe de a vă deda trîndăviei, sporiţi încă hărnicia voastră, şi ogoarele voastre îndoit să fie mai bine lucrate, căci de acum aceste ogoare sînt averea voastră şi moşia copiilor voştri.

„Îngrijiți-vă asemenea de vetrele satelor voastre, cari de astăzi devin comune neatîrnate şi locaşuri statornicite ale voastre, din cari nimeni nu vă mai poate izgoni. Siliţi-vă dar a le îmbogăţi şi a le înfrumuseţa; faceţi-vă case bune şi îndestulătoare; înconjuraţi-le cu grădini şi cu pomi roditori. Înzestraţi-vă satele cu

aşezăminte folositoare vouă şi urmaşilor voştri, Statorniciţi mai ales şi pretutindenea şcoale, unde copiii voştri să dobîndească cunoştinţele trebuitoare pentru a fi buni plugari şi buni cetăţeni.

„Actul din 2 Mai v'a dat la toţi drepturi; învăţaţi dar pe copiii voştri a le preţui şi a le bine întrebuinţa.

„Şi mai pre sus de toate, fiţi şi în viitor ceea ce aţi fost şi pînă acum, şi chiar în timpurile cele mai rele, fiţi bărbaţi de pace şi de bună rînduială; aveţi încredere în Domnul vostru, care vă doreşte tot binele; daţi, ca şi pînă acum, pilda supunerii către legile ţării voastre, la a căror facere aveţi şi voi de acum a lua parte; şi, în toată întîmplarea, iubiţi România, care, de astăzi, este dreaptă pentru toţi fiii săi.

„Şi acum, iubiţilor mei săteni, bucuraţi-vă şi păşiţi la munca de bună, voie, care înalţă şi îmbogăţeşte; şi Dumnezeul părinţilor noştri să binecuvinteze sămînţă ce veţi arunca pe cea întîi brazdă liberă a ogoarelor voastre“.

Cîteva cuvinte şi voiu sfîrşi.

Aplicarea legii rurale a dat loc alocurea, şi mai ales în Tara Românească, la dureroase strîmbătăţi.

În Moldova, ogoarele ţărăneşti fiind alese încă prin legea lui Grigore Ghica din 1850, strămutarea posesiunii nu s'a făcut în genere, decît în urma necesităţilor de commassare.

Nu a fost tot aşa în Muntenia. Aşa mai toate moşiile erau lucrate numai de ţărani, şi pe toată întinderea, schimbîndu-se ogoarele mai anual după necesităţile agriculturii, a trebuit mai întîi dar a se aplica legea lui Ştirbei-Vodă, adecă a se determina pe pămînt întinderea ogoarelor cuvenite ţăranilor, şi de aci multe nedreptăţi. Şi, cu toate aceste, în toată întinderea României, o singură strigare de nemulţumire n'a izbucnit din gura ţăranilor, un singur braţ nu s'a ridicat pentru silnice fapte sau răsbunări.

În Austria, în Rusia, aplicarea legii rurale a dat loc la mii de acte de crude represalii, mii de case ale proprietarilor au fost date pradă flacărilor, şi sute de proprietari au căzut victime sub topoarele ţăranilor, transformaţi în fiare sălbatice.

În România, o linişte perfectă; într'o sărbătorire generală, aplicarea legii emancipatrice s'a făcut fără a se preface în cenuşă o singură casă din ale foştilor stăpini, fără ca să se smulgă un singur fir de păr din ale marilor proprietari.

Cînd, 14 ani în urmă, la apelul viteazului lor Domn şi Căpitan, ţăranul român, soldat de linie, sau dorobanţ ori călăraş, după două sute de ani de umilinţă, în cîmpiile Bulgariei şi în faţa tăriilor Plevnei, a dat piept duşmanului, – ţăranul român, zic, prin vitejia sa, prin înfruntarea morţii, a dovedit că astădată el avea o patrie de iubit şi de apărat şi că în spatele lui, dincoace de Dunăre, el avea pentru dînsul şi pentru familia sa, o părticică de pămînt, proprietate şi moşie a a lui şi a copiilor săi.

Sire,

În timpul lui Vodă-Cuza s'a desfiinţat claca şi s'au împroprietărit sătenii. Aceasta a fost o mare îmbunătăţire a stării lor materiale.

În timpul Domniei Maiestăţei Tale s'a făcut mai mult. Opera începută s'a continuat.

Însurăţeii din 1864 au căpătat pămînturile ce li se acordau de lege şi alţi săteni au fost împroprietăriţi. Dar ceeace s'a făcut mai mult a fost că li s'a dat ţăranului, pe lîngă pămînt şi sapă, puşca, ca să-şi apere ţara. Atunci am văzut cu toţii cum paşnicul ţăran a devenit oştean voinic, oştean viteaz, care se uita la moarte cu dispreţ şi care a reînviat, pe cîmpul de bătălie, gloria strămoşilor noştri.

Aceasta e mult, foarte mult, dar nu e destul. Trebuie să mergem înainte. Trebuie să facem ca la viitorul jubileu, să vedem pe ţăranul român ajuns în poziţiunea în care glorioşii membri ai casei de Hohenzollern a adus pe ţăranii din Prusia. Trebuie ca prin cultură să ridicăm pe ţăranul nostru, ca el să aibă conştiinţă profundă şi energică de drepturile şi de datoriile lui, ca el să înţeleagă pe deplin că trebuie să-şi pună vieaţa pentru a-şi apăra ţara şi: neamul.

Doamnă,

Maiestatea Voastră aţi cetit o frumoasă poezie prin care aţi încîntat pe toţi cîţi am avut fericirea a asista la această serbare. Dumnezeu V'a încununat cu cununa neperitoare a poeziei, în cît purtaţi două coroane glorioase: una a Regatului şi alta a Poeziei.

Poezia ce ați cetit o cunoaştem acum toţi. Să-mi fie permis însă a destăinui o poezie încă necunoscută a Maiestăţei Voastre.

În anul trecut sta la Mircești mulţimea plină de întristare şi în dolin împrejurul trupului neînsufleţit al iubitului nostru poet Vasile Alecsandri. Deodată se vede înaintînd în rînd ostăşesc un mic corp de zece oameni, întristaţi, dar mîndri. Erau cei „nouă din Vaslui şi cu sergentul zece," cari veneau să păzească, sicriul celui care i-a cîntat cu atîta răsunet. După ultima binecuvintare a bisericei se auzi comanda militară: „Nouă din Vaslui şi eu sergentul zece! Înainte! Ridicaţi !" Atunci cei zece au plecat steagul cel sdrenţuit de glonţuri pe sicriul marelui bărbat care a cîntat cu putere vitejia ostaşilor români, şi ridicîndu-l, l-au coborît cu mînile lor în îngustul mormint. Această inspiraţiune poetică venea dela Maiestatea Voastră şi este una din cele mai frumoase şi mai patriotice poeme. Era ultima salutare ce trimetea ţara, armata şi Maiestatea Voastră celui iubit şi plîns de toţi.

Sire,

Aţi condus ţara în grele timpuri la izbindă; i-aţi făurit independenţa şi din cele două ţărişoare aţi format tînărul Regat Român, glorios şi respectat. Aceasta nu s'a putut dobîndi decît prin mare stăruinţă şi mare înţelepciune. Ele aparţin Maiestăţii Voastre, care aţi fost în capul naţiunii.

Să trăiţi Maiestatea Voastră lungi ani încă, ca, cu aceeaşi înţelepciune să conduceţi ţara; iar Moştenitorul Vostru să ia învăţătură, ca să urmeze şi el cu aceeaşi stăruinţă şi înţelepciune lucrarea cea mare a redeşteptării şi a înălţării Neamului Românesc!

ADAOS LĂMURITOR

Egeria Regelui = Inspiratoarea Regelui;
Realţa caracterul – Reînălța caracterul;
De jure = De drept;
Pledoierul = Franţuzism. Noi zicem: *pledoarie;*
Reculînd=Franţuzism: *a dà înnapoi;*
Kogălniceanu înlocueşte în zicătoarea: „et quorum pars magna fui“ (ceiace înseamnă: în care am avut un mare rol) pe magna prin parva = mic, – din modestie.